

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

1e JAARGANG

No 1

JANUARI 1951

TER INLEIDING

Reeds lang was onder de leden van het Genootschap de wens ontwaakt naast het „Jaarboek” een vaker verschijnend, meer gemeenzaam blad te hebben op munt- en penningkundig gebied. Deze wens kon pas in vervulling gaan, toen samenwerking mogelijk bleek met de Vereniging voor Penningkunst, waar een dergelijke behoefte was gevoeld. Het Kon. Penningkabinet zegde zijn medewerking toe. Vele bezoekers der numismatische kringen toonden belangstelling.

Hierbij legt dan de Redactie U het eerste nummer voor van Uw blad. Wij kozen de naam „Geuzenpenning”, omdat deze zowel munt- als penningliefhebbers vertrouwd is, omdat hij samenwerking en verbondenheid suggereert, drang op eigen kracht te drijven en vertrouwen in de toekomst. Uw blad, lezers! De Redactie staat U ten dienste, maar vraagt van U voor de verschillende rubrieken opstellen, mededelingen, nieuwtjes, boekbesprekingen en vragen; zij hoort ook gaarne opbouwende critiek! Uw blad, dat pas door Uw daadwerkelijke belangstelling een levend orgaan kan worden!

DE REDACTIE

DAALDER EN RIJKSDAALDER

In de latere Middeleeuwen waren slechts kleine zilverstukken, in hoofdzaak dubbele stuivers, stuivers en kleinere munten, in omloop, terwijl voor grotere betalingen goudstukken dienden, waarvan een van de belangrijkste was de Rijnse goudgulden, in ons land in 1499 op 28 stuivers gesteld. Omstreeks 1500 kwam hierin een grote verandering: de ruimere opbrengst van de zilvermijnen, zowel

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereeniging voor Penningkunst

REDACTIE

Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta
Dr D. A. Wittop Koning
Jhr Ir A. C. von Weiler

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 2. — per jaar

ADVERTENTIES

1/4 pagina f 50. — per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.
Kon. Nederlandsch Genootschap
voor Munt- en Penningkunde
Amsterdam

in het Duitse Rijk als in Spaans Amerika benevens een verbetering in de techniek van de muntvervaardiging, schiepen de mogelijkheid grote zware zilveren munten te slaan, die aan de toenemende geldbehoefte van het zich juist in de 16e eeuw sterk uitbreidende handelsverkeer uitstekend voldeden.

Het eerste grote zilverstuk werd in 1484 geslagen door aartshertog Sigismund van Tirol, eigenaar van de zilvermijnen te Hall. Hierop volgden in 1500 de Saksische hertogen met het zilver van de Schneeberg en de Annaberg en in 1519 de graven van Schlick met het zilver uit Joachimstal in Bohemen. De in de laatste muntplaats geslagen stukken heetten Joachimstaler, verkort Taler — in het Nederlands daalder — welke naam op alle overeenkomstige zilverstukken overging.

De nieuwe daalders wonnen zeer spoedig populariteit, zodat talrijke vorsten en steden in het Rijk — waartoe ook de Nederlanden nog behoorden — ertoe overgingen daalders te slaan, meestal volgens de Saksische muntvoet. Dit geschiedde van zilver, dat deels werd verkregen door het versmelten van oude munten, deels door invoer van zilver, in ons land veel van uit Spanje aangevoerd Amerikaans zilver. Hier waren het de hertog van Gelre en de graaf van den Bergh, de Drie Overijsselse steden en de stad Nijmegen, die in 1538 en volgende jaren daalders uitgaven. De regering van Karel V moest wel de Duitse daalders gangbaar verklaren voor 30 stuivers, doch gaf zelf de voorkeur aan een zilverstuk, dat beter bij de hier bestaande goudstukken paste, eerst de zilveren Carolus-gulden, sinds 1557 de Philipsdaalder, belangrijk zwaarder dan de gewone daalders. De scherpe concurrentie om het zilver leidde al spoedig tot verlaging van gewicht of gehalte, waarvan de lichte daalders van Batenburg, Bergh en Rekkum voorbeelden zijn. Het publiek bleef deze laatste voor 30 stuivers aanvaarden, met het ge-

volg dat de goede Saksische daalders hoger in koers kwamen.

Intussen was in het Rijk lange tijd onderhandeld over een algemene voet voor de daalders, waarbij de belangen van de Rijnse keurvorsten die nog steeds goudgulden sloegen, van de Keizer, thans bezitter van de Tirolse en Boheemse mijnen, en van de Saksische hertogen als grootste zilverproducenten scherp tegenover elkaar stonden. In 1566 werd op de Rijksdag te Augsburg eindelijk overeenstemming bereikt: de Saksische daalder werd verheven tot Rijksdaalder, die overal op het zelfde gewicht en gehalte geslagen zou worden, met de rijksadelaar op de voorzijde en het landswapen op de keerzijde. Ook in de Nederlanden vond deze rijksdaalder ingang: de bisschoppen van Luik en Kamerijk, de Drie steden en Nijmegen sloegen rijksdaalders volgens de nieuwe regeling. Ook de regering van Philips II sloot zich hierbij in 1567 aan en liet in alle gewesten de Bourgondische kruisrijksdaalder slaan op dezelfde voet, doch met een eigen beeldenaar.

De eenheid was echter van korte duur: de Brusselse regering keerde reeds in 1571 tot de Philipsdaalder terug en de in het volgende jaar beginnende opstand van Holland en Zeeland leidde tot verdere verwarring. De in geldnood verkerende Staten brachten in 1575 een lichte daalder — later leeuwendaalder genoemd — in omloop van veel lager gewicht en gehalte, aanvankelijk voor de oude waarde van 30 stuiver, later hoger gevalueerd. In 1577 volgden de Staten-Generaal dit voorbeeld met de weer afwijkende Statendaalder, waarop nog verschillende andere uiteenlopende daalders volgden.

Zodra echter in de volgende jaren de Noordelijke gewesten hun zelfstandigheid consolideerden en de Republiek der Verenigde Nederlanden ontstond, werd ook het muntwezen weer regelmatig geordend. Holland aanvaardde in 1583 wederom de — Duit-

se — rijksdaalder als voornaamste zilverstuk, waarin het door andere gewesten werd gevolgd. Het oude type werd echter slechts zeer gedeeltelijk behouden: men sloeg gehelmde rijksdaalders, kruisrijksdaalders, arendsrijksdaalders, enz. Ook in de eerste algemene muntregeling van de Republiek, die van 1586, werd de rijksdaalder opgenomen, thans bekend als Unierijksdaalder wegens de wapens van alle provincies op de keerzijde; deze ordonnatie werd echter slechts zeer onvolledig uitgevoerd. Blijvend was eerst de muntordonnantie van 1606, waarin gesproken wordt van de Nederlandse rijksdaalder, het muntstuk dat thans met een moderne kunstterm rijksdaalder met de halve man heet. De koers was, in verband met de in de laatste halve eeuw ingetreden algemene koersverhoging van de munten, thans 50 stuivers.

De oude waarde van 30 stuivers was echter nog niet vergeten, maar was als rekeneenheid blijven bestaan. Hierdoor was het mogelijk, dat in de 17e eeuw verschillende malen naast de rijksdaalder zilverstukken van 30 stuivers onder de naam van daalder in omloop gebracht werden, waarvan de Zeeuwse daalder van 1676 een van de bekendste is. Ook tegenwoordig duidt het woord daalder nog een bedrag van $11\frac{1}{2}$ gulden aan.

De Nederlandse rijksdaalder van het begin van de 17e eeuw was nog niet die van later eeuwen. Terwijl in de Republiek de muntvoet van het Duitse rijk jarenlang gehandhaafd bleef, liet de regering der Zuidelijke Nederlanden sedert 1612 een iets lichter zilverstuk slaan, met de beeldenaar van de Bourgondische rijksdaalder van 1567, dat bekend werd als patagon. Hoewel de officiële koers 48 stuivers was, veroorzaakte deze uiterlijke gelijkenis, dat het stuk voor een volwaardige rijksdaalder van 50 stuiver werd aanvaard. Als gewoonlijk werden hierdoor de betere Noord-Nederlandse rijksdaalders uit de omloop verdreven, die weldra nog slechts als

handelsmunt à 52 stuiver dienst deden. Om niet alle profijt van de muntvervaardiging naar het Zuiden te zien afvloeien, besloten de Staten-Generaal in 1659 dezelfde gewichtsverlaging toe te passen: de zilveren dukaat werd ingevoerd, in gewicht en gehalte gelijk aan de patagon en met een koers van 50 stuiver of $21\frac{1}{2}$ gulden. Deze koers maakte dat het stuk weldra ook rijksdaalder werd genoemd, hoewel hij niet meer aan die van 1567 gelijk was; tegenwoordig wordt gesproken van rijksdaalder met de staande man.

Dit muntstuk bleef gedurende het verdere bestaan van de Republiek gehandhaafd en zelfs nog enkele jaren daarna, tot 1817. Vervolgens ging de naam over op het nieuwe stuk van $21\frac{1}{2}$ gulden, dat in 1839 in aansluiting bij de reeds bestaande gulden met beeldenaar van de koning werd ingevoerd.

dr. H. Enno van Gelder

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

Verslag over 1950 — Op 3 Juni werd een buitengewone vergadering gehouden in het Kon. Penningkabinet, waar Dr. H. Enno van Gelder sprak over „Koningstadhouder Willem III in de penningkunst”, waarbij hij in het bijzonder inging op de omstreeks 1688 in de Nederlandse penningproductie tegelijk optredende vermeerdering van het aantal en uniformisering van het type der medailles.

De jaarvergadering had plaats te Amsterdam op 7 October. Na behandeling van de jaarstukken werden de volgende besluiten genomen:

1. in 1951 zal de jaarvergadering te Leeuwarden gehouden worden en wel in het voorjaar; gepoogd zal worden hieraan een kleine ten-

- toonstelling uit de verzamelingen van de leden te verbinden;
2. op grond van het rapport van een in de vorige vergadering benoemde commissie werd besloten over te gaan tot de uitgave van een driemaandelijks mededelingenblad in samenwerking met de Vereniging voor Penningkunst, naast het Jaarboek; de hiertoe benodigde gelden werden gevoteerd en een lid van de redactie aangewezen;
 3. in een met algemene stemmen aangenomen motie werd aangedrongen op spoedige verbetering van de huisvesting van het Koninklijk Penningskabinet, zodat een permanente expositie mogelijk wordt.

Na de gezamenlijke lunch werd de Internationale Tentoonstelling van Penningkunst in het Stedelijk Museum bezocht, waarover tevoren dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta en jhr ir A. C. von Weiler een inleiding gehouden hadden.

In de samenstelling van het Bestuur en de Redactie van het Jaarboek kwam gedurende het verenigingsjaar geen wijziging. Op de beide vergaderingen werden tezamen 20 buitengewone leden benoemd. Het ledental bedroeg op 1 November: 1 erelid, 30 gewone leden, 79 buitengewone leden en 5 buitenlandse leden.

VEREENIGING VOOR PENNINGKUNST

Wij zijn overtuigd, dat het eerste nummer van „De Geuzenpenning” met instemming door onze leden wordt begroet. Reeds lang was immers de behoefte aan een dergelijk blad gevoeld. Ondanks alle pogingen van het Bestuur om ons Jaarverslag aantrekkelijk te maken, was de belangstelling onder de leden nimmer

zodanig, dat de redactie over voldoende copy kon beschikken. Stellig was dit te wijten aan te weinig onderling contact; eenmaal per jaar een mededeling van het Bestuur aan de leden door middel van een jaarverslag, hoe verzorgd ook, is onvoldoende om hun belangstelling gaande te houden.

De uitnodiging van onze zustervereniging, het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde, om gezamenlijk een driemaandelijks orgaan uit te geven, hebben wij dan ook met enthousiasme aanvaard, overtuigd daardoor onderling contact en belangstelling der leden te stimuleren. Met ingang van het verenigingsjaar 1951 zal dus „De Geuzenpenning” in de plaats treden van ons Jaarverslag.

Het Bestuur doet hier een ernstig beroep op de leden daadwerkelijk van hun belangstelling blijk te geven door inzending van copy — en door het werven van nieuwe abonnés. Vergeet niet, dat nieuwe lezers nieuwe leden van onze Vereniging kunnen worden!

De toetreding van nieuwe leden is daarom zo belangrijk, omdat onze Vereniging nog steeds te kampen heeft met een te gering ledental. Daar bovendien de contributie te laag is, ontstaat telken jare een belangrijk deficit op de exploitatierekening. Daarom schrijft het Bestuur een Buitengewone Algemene Ledenvergadering uit op 12 Januari 1951, waarop voorstellen zullen worden gedaan om hierin verbetering te brengen; convocaties hiervoor zijn reeds verzonden.

De herdenking van het 25-jarig bestaan onzer Vereniging in 1950 bood een unieke gelegenheid om de aandacht te vestigen op haar streven. Daarom werd besloten een Internationale Tentoonstelling van Moderne Penningkunst te organiseren in het Stedelijk Museum te Amsterdam.

Ongetwijfeld is deze tentoonstelling in artistiek opzicht een succes geweest. De moderne penningkunst en onze

Vereeniging hebben hierdoor, mede door de prijzende critieken in dagen weekbladen, enkele ogenblikken in het middelpunt der belangstelling gestaan. Bovendien heeft het bestuur der Volksuniversiteit te Rotterdam ons uitgenodigd om in de Kerstvacantie in haar gebouw aan de Westzeedijk een dergelijke expositie in te richten.

Thans is het zaak ervoor te zorgen, dat deze belangstelling niet weer verslapt. „De Geuzenpenning” kan hier toe een belangrijke bijdrage leveren, mits de Nederlandse penningliefhebbers van ganser harte medewerken!

Het Bestuur

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Het Kon. Penningkabinet heeft dit jaar op een veiling een gouden penning aan kunnen kopen, die naar alle waarschijnlijkheid is uitgereikt aan een van de deelnemers van het Nederlandse gezantschap, dat in 1616 naar Rusland en Zweden werd gezonden om te trachten vrede tussen beide landen tot stand te brengen. De penning, die voor zover bekend een unicum is, is reeds eerder in het Penningkabinet geweest en is gepubliceerd in het Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde van 1907 door H. J. de Dompierre de Chaufepié, die ook de merkwaardige lotgevallen van het gezantschap verhaalt.

De auteur van de penning toont zich een meester in de wijze waarop hij het bijna vlakke relief van de achtergrond geleidelijk weet over te laten gaan in een zeer hoog relief, zodat juist de belangrijkste delen van de voorstelling, met name de Nederlandse leeuw zeer plastisch naar voren komen. Bovendien heeft hij het onversierde gedeelte van het penningvlak licht bewerkt, hetgeen een mat effect geeft, zodat de gave gedetailleerde voorstellingen — zie bijvoorbeeld de zeer

fraaie handen — des te beter tot hun recht komen.

Aan de voorzijde van de penning zien we de Nederlandse leeuw, in zeer vol relief, met zwaard en pijlenbundel voor een bijna in vlak relief gehouden landschap binnen het omschrift: CONCORDIA RES PAR (vae) CRES (cunt) DISCORDIA MAX (imae) DILABVNTVR, de spreuk van de zeven Vereenigde Nederlanden. Daaromheen zijn, — verbonden door een olijftak, symbool van vrede — verschillende emblemen weergegeven, die betrekking hebben op oorlog en vrede. Zo duiden het onderaan weergegeven kanon en de hand, die het gevest van het zwaard omklemt, het krijgsbedrijf aan, zijn de samengevouwen handen bovenaan het embleem van een vriendschapsverbond en verzinnebeeldt de helm, waaruit bijen vliegen, dat uit oorlog vrede komt. De lazarusklep op schotel, de drie pauweveren en het daarboven afgebeelde voorwerp zullen ongetwijfeld ook emblemen van oorlog of vrede zijn, hoewel de juiste betekenis daarvan nog niet gevonden is. De ons zo ingewikkeld aandoende emblemataal was bij de ontwikkelde zeventiende eeuw zeer geliefd.

De keerzijde van de penning, met de door olijftakken verbonden wapens van Rusland en Zweden, binnen het omschrift: PAX VNA TRIVMPHIS INNVMERIS POTIOR (liever één vrede dan talrijke overwinningen) ANNO 1616 duidt op het doel van het gezantschap en op het resultaat: wapenstilstand, zij het slechts voor drie maanden. Ook hier is de rand op dezelfde wijze als aan de voorzijde versierd met emblemen; zij hebben nu echter voornamelijk betrekking op een toestand van vrede: zo verzinnebeeldt de zuil standvastigheid, de liggende leeuw waakzaamheid, de berg met het oog erop waarschijnlijk Godsvertrouwen, de curulische zetel het goede bestuur, de Januskop vrede en het Jehovahteken in stralenkrans de goddelijke macht. Wat precies de ge-

vleugelde hand betekent is nog niet duidelijk.

De penning is voorzien van een zeer fraai à jour bewerkte hanger, die in

van meer werken van zijn hand een bredere kijk op zijn oeuvre zullen kunnen krijgen.

Olga N. Roovers



het midden de vorm heeft van een masker en aan weerszijden geschraagd wordt door een dolfijn. Het masker van deze hanger geeft de uitwerking van het ornament, dat zich speels vormt op het punt waar de cartouches, waarin de wapens van Rusland en Zweden gevat zijn, met elkaar verbonden zijn en dat zich in minder uitgesproken vorm herhaalt in het boven- en onderstuk van elke cartouche afzonderlijk.

Het onderaan de penning aangebrachte, eveneens à jour bewerkte ornamentje accentueert de verticale as, waardoor de aandacht nog meer direct op de Nederlandse leeuw wordt gevestigd.

Het is te hopen, dat de kunstenaar, die zich zo kennelijk een meester toont, spoedig geïdentificeerd zal worden en dat wij door de kennis

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam (Secretariaat:
Keizersgracht 448)

27ste bijeenkomst op 13 September 1950. — De heer Scharp sprak over de munten van Marcus Antonius en zijn levensgeschiedenis. De boeiende voordracht werd geïllustreerd met stukken uit spreker's verzameling die, zoals gewoonlijk, fraai en overzichtelijk werden gepresenteerd.

28ste bijeenkomst op 11 October 1950. — De leden van de staf van het Kon. Penningkabinet (Dr H. Enno van Gelder, Dr A. N. Zadoks-Jose-

phus Jitta, Dr H. A. Fonteijn Kuijpers en Mej. O. N. Roovers) vertelden van hun werkzaamheden en bespraken tevens de moderne opvattingen omtrent het beheer van een munt- en penningverzameling in haar geheel en van haar afdelingen afzonderlijk.

29ste bijeenkomst op 8 November 1950. — Drs H. H. Zwager hield een belangrijke lezing over de Heilsge-dachte bij de Romeinen, met name de SAECULI FELICITAS. Uitgaan-de van Vergilius' vierde Ecloge be-handelde hij de betekenis van het woord SAECULUM, de symbolen op de munten en het handige gebruik, dat de Romeinse keizers van deze verlossingsgedachte maakten. De heer Vinkenburg, zojuist uit In-donesië teruggekeerd, vertoonde series papiergeld van tijdens en na de Ja-panse bezetting, munt- en bankbiljet-ten van Sukarno, die in Djokja op straat lagen, enz.

30ste bijeenkomst op 13 December 1950. — Ditmaal hadden wij de leden verzocht enkele stukken uit eigen verzameling mede te brengen en daar-over een korte inleiding te houden. Onze opzet slaagde goed. De volgen-de leden hebben aan de oproep ge-hoor gegeven.

J. Vinkenburg:
Muntmeesterspenningen.

F. Schaaf:
Plaquettepenningen en Griekse munten op aesthetische grond slag.

Dr J. P. van Erp:
Penningen van de medailleu Leone Leoni.

Dr D. A. Wittop Koning:
Planten en Botanici op pennin-gen.

H. Mabezoone:
Groningse munten, tram-muntjes en moderne munten.

Dr A. Gorter:

Van alles wat (Middeleeuws en modern).

Dr Enno van Gelder knoopte hier de opmerking aan vast, dat we beter het woord denaar of denier konden vervangen door het Nederlandse woord penning voor het aanduiden van deze middeleeuwse muntjes.

A. W. van Kleeff:

Moderne penningen betrekking hebbend op Kunst en Kultuur.

P. H. Mevius:

Gouden Java dukaat.

B. J. de Jongh:

„Alcoholische” penningen van verschillend karakter.

E. Suwerink:

Moderne munten.

Dr H. A. Fonteijn Kuijpers:

Gewenste en ongewenste patine.

J. Schulman:

Nieuwe aanwinsten.

Kring 's Gravenhage (Secretariaat:
Lange Voorhout 50)

25e bijeenkomst op Woensdag 25 Oc-tober 1950. — Dr D. A. Wittop Ko-ning sprak over „Muntgewichten”. Na een algemene inleiding over het gebruik van muntgewichten en over de vervaardigers van balansen, ge-wichtjes en van doosjes, waarbij hij verschillende exemplaren uit zijn verzameling toonde, ging hij op en-kele punten nader in: het balans-makersgeslacht Linderman te Am-sterdam, de datering van gewichten door vergelijking met tariefordonna-ties; de in de dozen geplakte koers-opgaven.

26e bijeenkomst op Woensdag 29 No-vember 1950. — Dr J. P. van Erp sprak over „Munten en penningen van 's Hertogenbosch”. Aan de hand

van stukken uit eigen collectie en uit die van het Penningkabinet behandelde hij o.a.: 13e eeuwse, mogelijk in Den Bosch geslagen munten; het Bossche munthuis van 1581 tot 1624; de in 1613 te dateren vereringspenning van de stad, waarop Godfried van Brabant; oude en nieuwe penningen op Den Bosch betrekking hebbend; de medailleur Theodoor van Berckel en diens winkelmodellen. Na afloop wijdde dr Enno van Gelder enige woorden aan de muntvondst van Bergeyk, tijdelijk voor onderzoek op het Penningkabinet aanwezig.

27e bijeenkomst op Donderdag 21 December 1950. — De heer G. A. van Borssum Buisman sprak over „Muntgewichtdoosjes en wat daarmee samenhangt”. Verduidelijkt met doosjes, gewichten, gedrukte stukken en foto's uit zijn fraaie collectie werden de oorzaken, die in de 15e, 16e en 17e eeuw het gebruik van muntgewichten noodzakelijk maakten uiteengezet. Na de pauze volgde een zeer geanimeerde discussie, waarbij de wenselijkheid naar voren gebracht werd de in verschillende verzamelingen aanwezige Noord-Nederlandse muntgewichtdoosjes in een corpus te verenigen, teneinde de hierin verschooten gegevens voor de geldgeschiedenis toegankelijk te maken.

BUITENLANDS NIEUWS

Veiling te Londen van de H.P. Hall Collectie; Romeinse Munten
16–21 November 1950

Verzamelaars en handelaren met vele opdrachten uit U.S.A., Engeland, Italië, Frankrijk, Zwitserland, België en Holland waren aanwezig. Enkele hoge prijzen waren:

no. 1733 Caracalla en Plautilla,
Aureus Coh. I £ 350.—

no. 1950 Marius, Aureus Coh. 3
£ 1000.—
no. 1994 Allectus, Aureus Coh. 30
£ 860.—

De veiling werd alleen 's middags van 1–5 uur gehouden en onderbroken door een week-end. Hoewel er om 4 uur wel een kop thee gegeven wordt, is de stemming en sfeer veel stijver dan op veilingen op het vaste land van Europa. Ook komen de grote Engelse verzamelaars bijna nooit zelf op de veiling.

Een bijeenkomst van de Royal Numismatic Society te Londen

Tijdens mijn reis naar de veiling van Romeinse munten uit de Hall-verzameling, had ik de gelegenheid een vergadering van de Royal Numismatic Society bij te wonen op 15 November j.l. De sfeer en traditie is daar geheel anders dan bij ons, zodat ik U er hier wat over wil vertellen. De vergadering heeft plaats in een prachtige zaal van het Burlington House in Piccadilly. De voorzitter is gezeten in een grote hoge zetel. Aanwezig waren een vijftigtal leden. De vergadering begon met de ballotage van zeven nieuwe leden en wel met een echte ballotage. Ieder kreeg zeven kurken balletjes; men stond op en ging netjes in een rij staan en liep langs zeven kastjes, ieder met twee openingen „Yes” en „No”. Boven op ieder kastje stonden de namen en adressen van het nieuwe lid, voorstellers enz. Men werpt dan zijn balletje in de „ja” of „neen” opening. Deze openingen zijn zo aangebracht, dat iemand anders niet kan zien waar men zijn balletje inwerpt.

Daar het de eerste keer was dat ik een vergadering van de R.N.S. bijwoonde, werd ik door de voorzitter op het podium geroepen en aan alle aanwezigen voorgesteld en met een handslag „ingewijd” als lid, hoewel ik reeds jarenlang lid was.

Er volgde een zeer interessante lezing met prachtige lichtbeelden over de Romeinse munten tijdens de Burgeroorlog (68/69) ombeurten door de heren Mattingly en Kaay. De laatste is van Hollandse afkomst en werkzaam in het Ashmolean Museum te Oxford.

Na de lezing moesten de aanwezigen tegenwerpingen maken, die door de sprekers beantwoord werden. De bijeenkomst had plaats 's middags van 5.30-7 uur.

J. Schulman

Tweede „Concours-Exposition de Numismatique” Mei-Juni 1951 te Parijs. Evenals vorig jaar, zal er wederom een numismatische tentoonstelling in de Munt te Parijs gehouden worden. De prospectus bevat 31 onderwerpen en is op aanvraag verkrijgbaar.

Intern. Commissie voor Numismatiek

Tijdens het Internationaal Congres voor Historische Wetenschappen, gehouden te Parijs van 27 Augustus tot 2 September 1950, werd de Internationale Commissie voor Numismatiek, die voor de oorlog bestond, opnieuw opgericht. Een nieuw bestuur werd benoemd, waarin dr H. Enno van Gelder de functie van tweede secretaris vervult, en een plan van werkzaamheden werd opgesteld. Gehoopt wordt hierdoor tot een nauwere internationale samenwerking op numismatisch gebied te komen.

BINNENLANDS NIEUWS

Moderne Penningkunst

Het bestuur van de Volksuniversiteit in Rotterdam houdt in haar gebouw aan de Westzeedijk van 20 December tot 4 Januari een tentoonstelling van moderne penningkunst. Het Kon.

Penningkabinet heeft zich op verzoek, in samenwerking met de Vereniging voor Penningkunst, met het samenstellen der collectie belast. Evenals in Amsterdam vormen een technisch kabinet en een historisch overzicht de inleiding tot de eigenlijke tentoonstelling, die hier 8 vitrines Nederlandse en 4 vitrines buitenlandse penningen bevat.

BOEKBESPREKING

Jean HARPES — *Monnaies frappées à l'étranger par les Princes régnants luxembourgeois, les Seigneurs et Prélats de la Maison de Luxembourg.* Luxembourg 1950.

De schrijver, een bekend Luxemburgs medicus en verzamelaar, beschrijft in dit handig boekje op 74 pagina's 248 munten door Luxemburgse Graven, enz. in het buitenland geslagen. Afd. I: Munten der Graven en Hertogen geslagen voor hun buitenlandse bezittingen (o.a. Wenceslas en Jeanne, Hertogen van Brabant); Afd. II: De Graven van Luxemburg-Ligny (o.a. Elincourt); Afd. III: Luxemburgs Prelaten (o.a. Hendrik van Vianden, bisschop van Utrecht); Afd. IV: Pandhouders (o.a. Jan van Beieren, Graaf van Holland).

Het idee van dit boekje verwijdt de horizon bij het verzamelen van de nationale munten. Aldus zou men bij de Nederlandse numismatiek kunnen beschrijven de munten van het prinsdom Oranje (onder onze Oranje-prinsen), de munten van Stadhouder Willem III, als Koning van Engeland, de munten van de Nederlandse Paus Adrianus VI, munten van Utrechtse Bisschoppen in andere bisdommen geslagen, munten en penningen van dochters van Oranje-prinsen na hun huwelijk met buitenlandse vorsten, enz.

J. S.

L. S. FORRER LTD.

175 Piccadilly, LONDON W. 1, England

Telephone: REGent 6974

Cables: MEDALLION, LONDON

Experts in ancient and modern coins and medals - All enquiries welcomed

Prijslijsten op aanvraag

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDON W. 1

Uitgever van: „SEABY's Coin and Medal Bulletin“

Maandelijks tijdschrift met prijslijst

Prijs: 5 sh. per jaar - Proefnummer gratis

„Catalogue of Roman Coins“, „Standard Catalogue of English Coins“, „Notes on English Coins, 1066-1648“, „Catal. of Copper Coins and Tokens of the British Isles“

Alle met afbeeldingen, gebroch. 5 sh., gebonden 10 sh. per boek

„English Silver Coinage 1649-1949“ met afb., gebroch. 10 sh., gebonden 15 sh.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

P. CIANI

Expert Numismate

PARIS 9e

54, Rue Taitbout

Monnaies et Médailles

Achat de Collections et de Trouvailles

Librairie Numismatique

PAUL TINCHANT

Numismate-Expert près les Tribunaux
BRUXELLES (Belgique)
19. Avenue des Arts

LISTES MENSUELLES SUR DEMANDE
MONTHLY LISTS ON REQUEST
MAANDELIJKE LIJSTEN OP AANVRAGE

Satisfaction garantie

ALOYSE SCHMIT - MÜNZEN UND MEDAILLEN

Escherstrasse 31 - LUXEMBURG

Bedeutendes Lager an Münzen und Medaillen aller Zeiten und Länder

Periodisch erscheinende Preislisten gratis an Interessenten

Prijslijsten op aanvraag

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

J. DREIFUSS

Höschgasse 57 - ZÜRICH

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN
INKOOP EN VERKOOP

Opvolger van Hermann Dreifuss
Expert-Numismaat St. Gallen
Oprichter (in 1879) en Erelid van de Zwitserse
Numismatische Vereniging

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten



KONINKLIJKE-BEGEER
VOORSCHOTEN

MODERNE PENNINGKUNST

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN

Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 fl. 15.- + fl. 0.25 porto

Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 fl. 25.- + fl. 0.35 porto

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

1e JAARGANG

No 2

APRIL 1951

PENNINGKUNST



Quinten Metsys: Erasmus



In het kader der penningkunst is de penning een plastisch versierde metaal schijf, makkelijk te hanteren en op vermenigvuldiging berekend. Hoewel in de praktijk ook gegraveerde en gedreven metalen schijven hiertoe worden gerekend, behoren zij eigenlijk tot ander gebied, de grafische en de edelsmeed-kunst.

Het kleine formaat, de ronde vorm en de technische eisen dwingen de kunstenaar tot de uiterste concentratie en beheersing, die juist zulk een intense vitaliteit aan de goede penning geven. Deze boeit echter door inhoud zowel als door vorm. Want meer dan in enig ander kunstwerk is hier een zinnelijke en tevens bevattelijke inhoud essentieel. Voor- en keerzijde, contrasterend en toch nauw verbonden, kunnen deze van verschillende kant benaderen. Van de kunstenaar wordt hiervoor een sterke verbeeldingskracht geveerd, van de beschouwer begrip en aandacht en geduld om zich werkelijk in zijn beschouwing te verdiepen.

Het geboortjaar dezer veeleisende

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereeniging voor Penningkunst

REDACTIE

Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta

Dr D. A. Wittop Koning

Jhr Ir A. C. von Weiler

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman

Keizersgracht 448

Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 2. — per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 50. — per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.

Kon. Nederlandsch Genootschap
voor Munt- en Penningkunde
Amsterdam

en toch bescheiden kunst is 1439. Toen schiep de Italiaanse kunstenaar Pisanello zijn eerste penning. Eens voor al is de klassieke vorm daarin vastgelegd. Met volkomen eerbiediging van penningvlak en -rond, toch los en ongedwongen, zet hij op de voorzijde een pakkend profielportret; het verduidelijkende omschrift heeft ook decoratieve zin. De keerzijde krijgt een toepasselijk zinnebeeld; in de uitwerking daarvan gunt de kunstenaar zich groter vrijheid zonder echter ooit het denkbeeldig voorvlak te doorbreken. De klassieke penning is een in zichzelf besloten wereld.

Vele landgenoten volgen zijn voorbeeld na. Enigen dragen deze kunst uit naar West-Europa, met name de Nederlanden. Zo werken in de 15de eeuw Giovanni Candida aan het Bourgondisch hof, in de 16de Leone Leoni en Jacopo da Trezzo aan dat van Karel V. Al spoedig laten de Nederlanders zich niet onbetuigd. De schilder Quinten Metsys opent de rij; zijn meesterlijke Erasmuspenning vindt in wijden kring bewondering. De Nederlandse penningkunst blijft voorlopig in handen van amateurs, maar vindt in de 2de helft der 16de eeuw met de medailleurs Jacques Jonghelinck en Steven van Herwijck openbare erkenning. Minder direct en niet zo sterk is de Italiaanse invloed in het Duitse Rijk, waar een geheel eigen stijl ontstaat, wars van klassieke normen. De penning blijft steeds een intiem karakter houden, bestemd voor kleine kring van vrienden en verwanten.

In de 17de eeuw verandert hij echter geleidelijk van aard. De gedenkpenning ontstaat, die speciaal wordt bedacht ter ere van belangrijke gebeurtenissen van heden en verleden en die een officieel karakter krijgt. De portretten worden representatief, de zinnebeelden krijgen politieke en actuele zin. De aanvankelijk gebezigde giettechniek wordt nu geheel en al verdrongen door de slagtechniek, die

grotere oplage mogelijk maakt. Lodewijk XIV zag de propagandistische mogelijkheden in en liet lange reeksen slaan om zijn roem alom luide te verkonden. Zijn *Histoire Métallique* maakte ook hier te lande school: Smeltzing en Boskam maakten dergelijke, zij het ook officieuze reeksen met Willem III als hoofdfiguur. De penning was van doel tot middel verlaagd.

In de 18de eeuw trekt de penning zich uit de politiek terug. De staatsiebeeltenis wordt een salonportret; de voorstellingen verliezen hun pompeus vertoon en bekoren door sierlijke en geraffineerde eenvoud. De penningkunst krijgt een internationaal en hoofs karakter. Rondreizende kunstenaars van allerlei nationaliteit als Natter, Schepp, Hedlinger en de Bosschenaar van Berckel werken aan de vorstenhoven in zwierige rococo-stijl of ingetogen classicisme.

Napoleon gebruikt de penning wederom voor politieke propaganda en mist daarbij nog de allure van een Lodewijk XIV. Na hem verschijnen eindeloze en eentonige reeksen van gelegenheidspenningen, waarin de levende traditie tot lege conventie is verward. De artistieke vernieuwing in het laatst der 19de eeuw liet zich echter ook op dit gebied gevoelen. Frankrijk gaf ook hier de leiding met een Roty en een Chaplain; Nederland volgde weldra. Deze vernieuwing werd aanvankelijk geholpen, maar op de duur belemmerd door de pas uitgevonden reduceermachine, die door zijn machinale hulp de kunstenaars in staat stelde ontwerpen op willekeurige grootte te maken, maar hen daardoor ook vervreemde van het ambacht. De opleving der laatste decennia en speciaal der na-oorlogse jaren is door de tentoonstellingen te Amsterdam en Rotterdam genoegzaam bekend geworden. Enerzijds wordt de oude traditie gevolgd, maar verjongd en met nieuw leven beziel-

Zie blz. 17

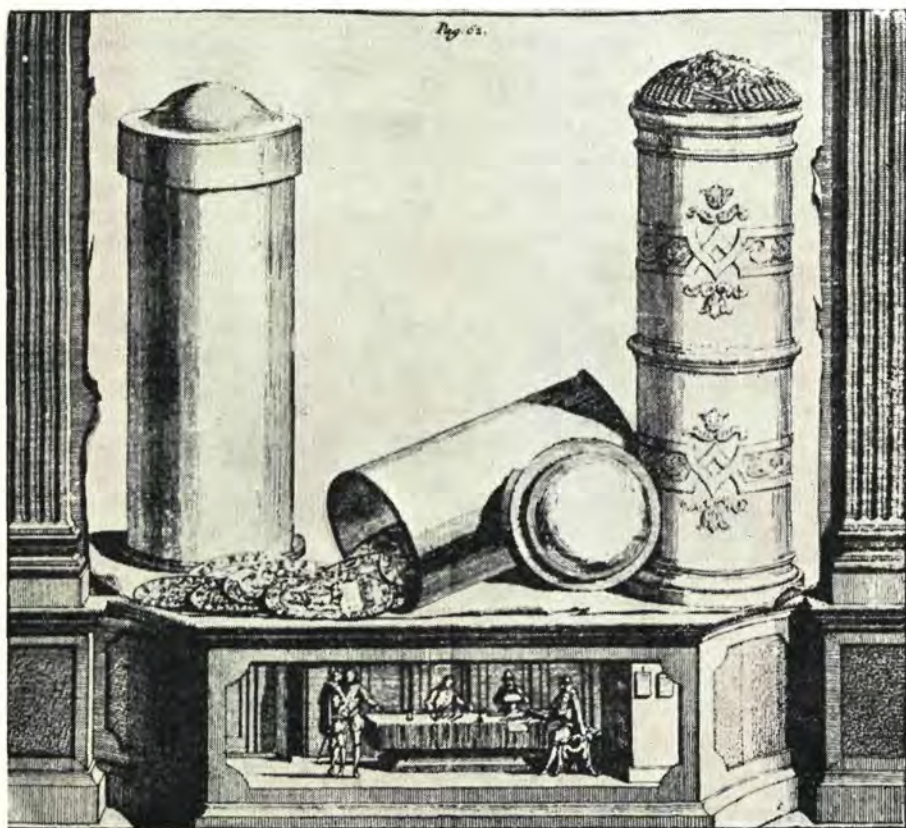
iets over rekenpenning- busjes

Tot de weinige stukken uit de verzameling van het Koninklijk Penningkabinet, die niet in laadjes van muntkasten liggen, behoren o.a. een drietal zilveren busjes, die opvallen door hun fraaie vorm en afwerking en die prijken op de schoorsteen van een der vertrekken van dit gastvrije oord voor munt- en penningliefhebbers. Ze werden in de 17e eeuw gebruikt om rekenpenningen in te bewaren, en werden meestal gemaakt voor 40 of 20 stuks.

Als argeloos noviet onder de numismatici dacht ik, dat deze busjes wel meer zouden voorkomen, maar al spoedig bleek mij na navraag, dat ze integendeel uiterst zeldzaam zijn. Van het povere resultaat van mijn (voor-

lopige) nasporingen zal ik trachten, hieronder verslag uit te brengen.

Het fraaiste mij bekende busje bezit het Penningkabinet. Het is van zilver, met filetranden aan de bodem, in het midden en aan de opening; tussen deze randen lopen twee fraai gegraveerde banden met ornamenten, die we ook aantreffen aan de bovenrand van avondmaalsbekers uit de 17e eeuw, en die stellig zijn ontleend aan voorbeeldenboeken, die in die tijd werden uitgegeven voor goudsmeden, drijvers, graveurs etc. Het deksel is gedreven en vertoont de Hollandse Maagd, gezeten in de Tuin der 7 provinciën. Op de bodem zijn 3 zilvermerken geslagen en wel het stadsmerk van Dordrecht (Voet: Nederlandse Goud- en Zilvermerken, pag. 8, no. 2), dat waarschijnlijk gebruikt is van ongeveer 1575 tot 1650; een



bloempje in schild, als meesterteken van een tot nu toe niet geïdentificeerde zilversmid, en de jaarletter A. Daar de voorstelling op het deksel die is van de Hollandse koperen duit uit het einde der 16e eeuw, lijkt mij van de verschillende mogelijkheden om deze A te plaatsen (1581, 1602 en 1623) die van 1602 de meest waarschijnlijke.

Dit busje is afgebeeld in G. van Loon: *Inleiding tot de Hedendaagse Penningkunde* (1717) pag. 62. Deze afbeelding wordt hier gereproduceerd; de beide andere exemplaren doen, naar hun uiterlijk te oordelen, aan koperen busjes denken; het middelste zou dan voor 20 rekenpenningen dienen, de beide anderen voor 40. Het zilveren busje is 11,2 cm hoog, 3,2 cm in doorsnee, en weegt 131 gram.

Een even fraai, zeer sober uitgevoerd busje is in het bezit van de heer Kalis te Voorburg; het is afkomstig uit de veiling van de collectie van Prinses Marianne (no. 149). Het is geheel glad, met uitzondering van fijne filetranden langs de voet en op het deksel; dit deksel is, evenals het busje, zeer licht gehamerd, het wordt bovendien bekroond door een mooi balusterknopje. Dit busje is 10,9 cm hoog, heeft een doorsnede van 3,1 cm en weegt 80,8 gram. Op de bodem bevinden zich 3 zilverkeuren: het Dordtse stadsteken (Voet, op. cit.) identiek aan dat op het exemplaar van het Kon. Penningkabinet; een gedeeltelijk verpoetst (of slecht afgeslagen) meesterteken, dat vermoedelijk voorstelt de letters H(?) en C ter weerszijden van een pijl; en de jaarletter S in een ander schild dan de hiervoor genoemde jaarletter A. Op grond daarvan meen ik dit busje te moeten dateren op 1640. Nadere merkenstudie zal moeten uitmaken, of deze toeschrijvingen juist zijn, dan wel dat de beide bovengenoemde busjes moeten worden gedateerd 1581, resp. 1619. Dat deze busjes te

Dordrecht zijn vervaardigd, is niet verwonderlijk, daar immers de officiële rekenpenningen ook o.a. door de Munt te Dordrecht werden geslagen.

Het Penningkabinet bezit nog twee busjes; een is omstreeks 1889 door de toenmalige Directeur, A. A. Looyen op een veiling te Amsterdam aangekocht; voor het deksel is een zilveren exemplaar van een te Dordrecht in 1595 geslagen rekenpenning (van Loon L, p. 465) gebruikt; dit busje is echter niet oud. Het tweede busje is kleiner van formaat, op het deksel is de hoofdletter R (voor Rekenkamer of Rekenpenningen) gegraveerd. Deze beide busjes zijn onbewerkt, en zonder ornamenten of zilvermerken.

In het bezit van de heer Van Kerkwijk zijn een zilveren busje voor 20 stuks, 5 cm hoog, 3,3 cm in doorsnede en met een gewicht van 53,3 gram. Het is volkomen glad; het deksel is gegraveerd met een wolf in schild, waarboven het jaartal 1607; om het geheel loopt het randschrift: LUPUS MENDACIO TEMPUS. Het busje is op de bodem gemerkt met het Haagse stadsteken, een lelie in schild als meesterteken, en de jaarletters B voor 1607; dit busje is vermeld in Voet: *Merken van Haagse Zilversmeden*, no. 62. De heer Van Kerkwijk kocht het ongeveer 15 jaar geleden van de heer M. Schulman, die hem bij die gelegenheid mededeelde, dat er een aantal zilveren legpenningen op het buskruitverraad van Guy Fawkes te Londen (1610) in hadden gezeten (van Loon II, p. 67). Het tweede busje van de heer Van Kerkwijk is van geelkoper, geheel onbewerkt, en vrij grof van uitvoering; op de bodem is het cijfer 40 ingekrast; het busje is 9,5 cm hoog en heeft een doorsnede van 3,3 cm.

Verder maakte de heer Van Kerkwijk mij attent op een zeer interessant doosje, dat zich bevindt in het Museum te Zwolle, en dat wordt beschreven in de *Revue belge de Numismati-*

que van 1877, p. 203; door omstandigheden kon dit busje niet in dit artikel worden opgenomen.

De Directeur van het Penningkabinet vestigde mijn aandacht op een Nederlandse rekenpenning van 1656 (Dugniolle 4098), waarop een rekenpenningbusje is afgebeeld, dat sterk overeenkomt met het Dordtse busje van het Penningkabinet: het heeft hetzelfde bolle deksel (waarschijnlijk niet gedreven) en dezelfde verbreding aan de voet; echter niet de filetranden in het midden van het corpus, zodat we hier vermoedelijk een busje voor 20 rekenpenningen in moeten zien.

Literatuur over deze materie is, evenals de materie zelf, schaars; de busjes van het Kon. Penningkabinet zijn beschreven in F. P. Barnard: *The Casting-Counter and the Counting-Board* (Oxford 1916). Vooral de koperen busjes zullen door hun eenvoudige vorm waarschijnlijk aan de aandacht van verzamelaars en handelaren zijn ontsnapt. Is dit niet het geval, dan zal schrijver dezes gaarne berichten tegemoetzien betreffende andere exemplaren van het rekenpenningbusje, een van de interessante stenen, waarmee de zijwegen der numismatiek zijn geplaveid.

K. A. Citroen

Vervolg van blz. 14

anderzijds worden, dwars hier tegen in, nieuwe wegen gezocht en vaak gevonden. De voorkeur voor de gietpenning, die op ware grootte wordt ontworpen en meer inspanning en concentratie eist, getuigt van het ernstig streven der kunstenaars. Indien dit streven wordt geschraagd door de waardering en het begrip van het publiek, dan kan de penningkunst even hoopvol voor de toekomst zijn als trots op het verleden!

Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De algemene vergadering van het Genootschap zal, zoals op de laatste bijeenkomst werd besloten, in April of Mei gehouden worden te Leeuwarden. Vergaderruimte zal met grote welwillendheid door het Fries Museum ter beschikking worden gesteld. Het is de bedoeling, dat aan deze vergadering een kleine tentoonstelling uit de collecties van de leden verbonden zal worden; nadere mededelingen hierover zullen volgen.

VEREENIGING VOOR PENNINGKUNST

Buitengewone Algemene Vergadering op 12 Januari 1951

Op 12 Januari werd — 's avonds om 8 uur — in het Kon. Penningkabinet de buitengewone algemene vergadering door de voorzitter Mr. D. Giltay Veth geopend; er waren 15 aanwezigen. Uitvoerig werden de wijzigingen behandeld in het reglement, dat in de volgende aflevering van „De Geuzenpenning” gepubliceerd zal worden. Bij Artikel 1 lid 3, betreffende de contributie der kunstenaarsleden, merkte de Voorzitter op, dat in het concept geen definitie stond van het begrip kunstenaars-lid; hij stelde voor daaronder diegenen te verstaan, die lid zijn van de voor hen toepasselijke organisaties. Van verscheidene zijden werden hiertegen bezwaren geopperd; zo kwam de heer Gutterswijk er tegen op, dat zo de onafhankelijken werden uitgesloten. Ten slotte werd na ampele bespreking de definitie van Dr. van Gelder aangenomen. Op de vraag van Jhr. Rethaan Macaré, of de contributieverhoging niet vele afzeggin-

gen ten gevolge zou hebben, antwoordde de Voorzitter, dat deze desondanks onvermijdelijk was.

Bij de bespreking van artikel 6, waarin staat dat de penningen niet in de handel gebracht mogen worden, vraagt de heer Schulman, wat er gebeurt, indien de leden de penningen toch verkopen. De Voorzitter zette uiteen, dat deze bepaling vooral dient om erop te wijzen, dat de Vereeniging geen commercieel doel heeft.

Bij de rondvraag komen verschillende kwesties ter sprake. De heer 's Gravesande vraagt naar de reacties op de voorgestelde contributieverhoging. Mr. de Vries antwoordt, dat de leden de circulaire slecht moeten hebben gelezen, daar slechts twee het nieuwe bedrag hebben gestort, en er dus een nieuwe circulaire dient uit te gaan met verzoek tot suppletie; het aantal afzeggingen is gering, merkwaardigerwijze alleen van leden, die steeds zeer traag hun contributie betaalden. Op de vraag van de heer Wijbrans, wat gedaan moet worden met trouwe leden, die de nieuwe contributie niet kunnen betalen, antwoordt de voorzitter, dat helaas geen tegemoetkomingen kunnen worden gedaan. De heer Macaré oppert de moeilijkheid, dat leden, die f 7.50 hebben betaald, weigeren te suppleren.

Mej. Rueb verklaart niet altijd eens te zijn met de ontwerpen der uitgegeven penningen. De Voorzitter wijst op de moeilijkheden om goede ontwerpen en nog meer om goede ontwerpen van jonge kunstenaars te vinden. De heer Wolbers wijst op de moeilijkheden voor de kunstenaars zelf, te meer daar de penning iets monumentaals moet hebben en juist de zin voor het monumentale onze kunstenaars zo vaak ontbreekt. Jhr. von Weiler deelt vervolgens mede, dat dit jaar een gietpenning van 80 à 85 mm zal worden uitgegeven met het portret van Dr. W. Drees van de hand van de beeldhouwer A. Termote; hij vraagt van de leden sugges-

ties voor onderwerpen.

Daarna wordt „De Geuzenpenning” uitvoerig besproken. De heer Schulman deelt mede, dat het blad in binnen- en zelfs buitenland zeer gunstig is ontvangen; een groot aantal abonné's heeft zich opgegeven; verscheidene lezers opperden plannen b.v. voor artikelen over de vervaardiging van penningen. De heer Wolbers neemt op zich de artistieke, Jhr. von Weiler de technische kant te behandelen. Ook wordt het plan besproken de nieuw uitgekomen penningen in het blad te bespreken. Op de vele klachten, dat „De Geuzenpenning” beschadigd is aangekomen, antwoordt de heer Schulman, dat maatregelen voor een betere verpakking worden beraamd.

De heer 's Gravesande informeert of niet met de Kring van Beeldhouwers kan worden overeengekomen, dat zijn leden tegen lager honorarium penningen ontwerpen. De Voorzitter acht dit niet wenselijk, daar dit tot prijs-oormijning zou kunnen leiden. Op een dergelijke suggestie van de heer Wolbers antwoordt hij in dezelfde zin. Jhr. von Weiler merkt bovendien op, dat de Vereeniging autonoom dient te blijven. Wel wordt voor samenwerking gevoeld. De heer Guterswijk komt wederom voor de onafhankelijken op.

Op de vraag van de heer Wils, hoe de tentoonstelling te Rotterdam is gegaan, antwoordt Dr. van Gelder, dat er 2000 bezoekers zijn geweest. Tevens beantwoordt hij de vraag van de heer Van Remmen, wat de in „De Geuzenpenning” beschreven numismatische bijeenkomsten zijn; hij wijst er op dat deze voor iedereen toegankelijk zijn. Als de heer Vos opmerkt, dat op de jubileumpenning een storende fout voorkomt, neemt Jhr. von Weiler de schuld berouwvol op zich. Ten slotte oppert Jhr. von Weiler het plan af en toe avonden te organiseren, waarop kunstenaars hun penningen kunnen tonen en het werk

van oude penningkunstenaars wordt besproken en tentoongesteld.

In zijn sluitingswoord bedankt de Voorzitter allen voor hun aanwezigheid en hun prettige en vruchtbare medewerking en Dr. van Gelder in het bijzonder voor zijn gastvrijheid en de attentie om deze vergadering met een kleine expositie van oude penningen op te luisteren.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Muntvondsten — In de laatste maanden werden verschillende belangrijke muntvondsten gemeld en voor onderzoek ter beschikking van het Koninklijk Penningkabinet gesteld.

Te Arnhem werden in November 1950 gevonden 285 zilveren penningen of deniers uit de 2e helft van de 12e eeuw. Dit is de eerste belangrijke vondst van 12e eeuwse munten, die in het midden van ons land aan de dag gekomen is.

Een gedeelte van een reeds enige jaren geleden in de gemeente Arkel opgegraven vondst van zilveren munten uit de tijd van Philips II werd voor onderzoek getoond; de vondst onderscheidde zich door de aanwezigheid van talrijke in 1573 in Holland en Zeeland gestempelde stukken.

In December werden te Nuth (Lb.) 180 koperen en kleine zilveren munten uit dezelfde tijd gevonden, voor het grootste deel geslagen te Luik en Maastricht.

Bij Bergeyk (N.B.) kwamen in November aan de dag 3 gouden en 378 zilveren munten, verborgen kort na 1830, doch voor het overgrote deel daterend uit de 17e en 18e eeuw.

Het is bijzonder verheugend, dat aan het Kabinet regelmatig mededeling wordt gedaan van muntvondsten, die zo uitermate belangrijke gegevens opleveren voor de geschiedenis van het muntwezen.

H. E. v. G.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secretariaat: Keizersgracht 448)

31e bijeenkomst op 10 Januari 1951 — De heer Geurt Brinkgreve hield een zeer belangwekkende lezing over: „De stijl in de moderne penningkunst.”

Hij onderscheidde 4 groepen:

1. De vervaardigers van de conventionele penningen b.v. Wienecke.
2. De Zondags-medailleurs, die van hun vak beeldhouwers of schilders zijn.
3. De „Opstandigen”, die zich niet aan de klassieke „spelregels” houden, met name de Fransen.
4. De Italiaanse medailleurs b.v. Giampaoli, die bij de Renaissance aansluiten.

Deze voordracht lokte een zeer geanimeerd debat uit.

32e bijeenkomst op 14 Februari 1951

— De heer K. A. Citroen sprak over „De zilvermerken op munten en penningen”; hij gaf een overzicht over het ontstaan van keur- en meester tekens en van jaarletters. Deze wetenschap bevindt zich nog in het beginstadium, hoewel reeds door de heer E. Voet Sr. veel hierover is gepubliceerd. Zij kan de numismatiek behulpzaam zijn en anderzijds van haar hulp verwachten.

Deze zeer interessante voordracht werd geïllustreerd door enkele prachtige penningen uit de verzameling van de heer A. O. van Kerkwijk.

Kring 's Gravenhage

(Secretariaat: Lange Voorhout 50)

28e bijeenkomst op Donderdag 25 Januari 1951 — Dr. H. A. Fontein Kuipers gaf een „Inleiding tot de Nederlandsche Rekenpenningen”. In de latere Middeleeuwen maakte men veelvuldig gebruik van rekenborden

en metalen schijfjes om te rekenen. De hiervoor benodigde schijven, jetons of rekenpenningen — ook legpenningen — genaamd waren in de handel verkrijgbaar. Vooral in de 15e en 16e eeuw werden echter voor verschillende officiële lichamen, als het bureau van de vorst, de rekenkamers, rekenpenningen van speciale stempel in de munthuizen vervaardigd. Deze vertonen fraaie wapens en portretten van de landsheren en — later — allegorieën op politieke toestanden en gebeurtenissen. Hoewel zij in de loop van de 16e eeuw hun eigenlijke functie verloren, bleef het gebruik jaarlijks legpenningen te slaan bestaan: zij kregen het karakter van kleine medailles.

De inleider besprak uitvoerig — toegelicht met voorbeelden — de talrijke problemen, die zich voordoen bij het wetenschappelijk catalogiseren van een zeer uitgebreide collectie als die van het Koninklijk Penningkabinet.

29e bijeenkomst op Donderdag 22 Februari 1951 — Dr. H. Enno van Gelder behandelde de vraag „Wat weten wij van de Nederlandse munten uit de 12e en 13e eeuw?” De aanleiding vormde een zeer belangrijke muntvondst in November j.l. te Arnhem aan de dag gekomen, die een duidelijk beeld geeft van de muntcirculatie in ons land omstreeks 1180. De inhoud bestond uit 152 zware zilveren penningen — ong. 1,4 g — uit Keulen en omgeving, en 112 lichte penningen — ong. 0,6 g — uit onze streken, benevens 21 andere zilveren muntjes en 1 Arabisch goudstuk.

Wat de lichte, vermoedelijk in oorsprong Utrechtse penning betreft, reeds in de 12e eeuw werd deze muntvoet gevolgd door de koninklijke munt te Nijmegen en in de Noordelijke delen van het aartsbisdom Keulen, in de 13e eeuw ook door de graven van Kleef, Gelre en Holland. In de 2e helft van die eeuw werd hij vooral door de Hollandse penning vertegenwoordigd.

BUITENLANDS NIEUWS

Op een recente veiling in Londen, gehouden op 20 Februari j.l., werd een collectie van 283 Romeinse aurei geveild uit het bezit van de overleden verzamelaar V. J. E. Ryan.

Deze verzameling bevatte enkele consulaire munten, een grote serie munten van Augustus en verder munten van de Romeinse keizers tot Elagabalus 218–222 A.D.

De totale opbrengst van deze 283 stuks was bijna £ 21.000 (f 225.000). Een munt heeft een record prijs opgebracht voor een Romeinse aureus, n.l. het unieke exemplaar van Pescennius Niger 193–194 A.D., £ 1500 (f 16.000).

In het najaar van 1951 zal de F.I.D.E.M. een congres houden te Madrid en daaraan een internationale tentoonstelling van moderne penningkunst verbinden.

BINNENLANDS NIEUWS

Een zeer verheugend, helaas weinig voorkomend bewijs van vooruitziende burgerzin, onlangs gegeven door het Gemeentebestuur van de vermaarde keizerlijke Hanzestad *Kampen*, lijkt mij wel aardig om in breder kring bekend te worden: De Gemeente Kampen voteert sinds enige jaren f 700.— jaarlijks tot uitbreiding van haar collectie van Overijsselse, speciaal Kamper munten en penningen, waarvan het beheer opgedragen is aan haar gemeente-archivaris, de heer Joh. Don. Welnu, niet minder fraai, dat toen in deze nazomer genoemde archivaris de offerte kreeg tot overname van een deel ener wetenschappelijk geselecteerde, afgeronde verzameling dergelijke munten en penningen uit een particuliere

collectie, deze de gemeentelijke „Financiële Commissie” en de Burgemeester en het College van B. en W. wist te overreden tot aankoop voor hun plaatselijk museum van deze waardevolle verzameling. En ziet... 12 September 1950 keurde de Raad de aankoop van deze afgeronde collectie voor een bedrag van f 3950.— goed! Mooi, dat o.a. hierbij voorkomt de grote gouden dubbele souverein van Kampen (ook wel genoemd 2½ rozenobel), een buitengewoon zeldzaam gaaf stuk van heel bijzonder hoge historische waarde. Moge niet alleen Overijsselse gemeentebesturen dit prachtige voorbeeld volgen.

G. J. ter Kuile Sr.

Op 18 Februari j.l. vierde de architect *Jan Wils*, bestuurslid van „Penningkunst”, zijn 60ste verjaardag.

Mevrouw Wils heeft haar man, die speciaal penningen op het gebied der architectuur verzamelt, een bronzen gietpenning aangeboden van A. Termote. Op de voorzijde staat het portret van de jubilaris, alsmede in zeer laag reliëf de toren van het Olympisch Stadion te Amsterdam, het bouwwerk, waarmee hij voorgoed zijn naam in binnen- en buitenland vestigde. Het randschrift luidt: „JAN WILS AET 60 1951”.

De keerzijde vertoont het familiewapen, compleet met helm, helmteken en helmdoeken en het omschrift: „Bouwen is dienen”. De diameter van de penning is 84 mm.

Voor het *Gemeentebestuur van 's Gravenhage* heeft Bram Roth een penning ontworpen, die in zilver uitgereikt zal worden. De ene zijde, waarop de naam van de begiftigde gegraveerd zal worden, noemt de gever in een fraai getekend omschrift en toont een kleine, pittige afbeelding van de Ridderzaal; op de andere zijde ziet men drie naakte kinderen dansen rondom een versierde paal, waarop een trotse ooievaar op zijn nest staat. De penning heeft het officieel en toch feestelijk karakter, dat zijn bestemming eist.

BOEKBESPREKING

C. Scholten — De munten van de Nederlandse gebiedsdelen overzee 1601—1948, Amsterdam 1951.

Na jaren van voorbereiding is thans de nieuwe beschrijving van de munten der Nederlandse bezittingen verschenen. Het boek geeft niet alleen de door de Oostindische Compagnie en de Nederlandse regering voor het vroegere Nederlands-Indië geslagen munten, doch bovendien de door de Engelsen in Indonesië en door de Compagnie in Voor-Indië geslagen munten, benevens de munten der West-Indische bezittingen, dus belangrijk meer dan de bestaande, ook overigens minder volledige handboeken. De verzorgde uitvoering en rijke illustratie maken het boek tot een aanwinst voor onze numismatische literatuur.

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad „Numismatic Circular”

Abonnementsprijs: 5 sh. = f 2.75 per jaar

5, 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

PAUL TINCHANT

Numismate-Expert près les Tribunaux
BRUXELLES (Belgique)
19, Avenue des Arts

LISTES MENSUELLES SUR DEMANDE
MONTHLY LISTS ON REQUEST
MAANDELIJKE LIJSTEN OP AANVRAGE

Satisfaction garantie

ALOYSE SCHMIT — MÜNZEN UND MEDAILLEN

Escherstrasse 31 - LUXEMBURG

. Bedeutendes Lager an Münzen und Medaillen aller Zeiten und Länder

Periodisch erscheinende Preislisten gratis an Interessenten

Prijslijsten op aanvraag

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

J. DREIFUSS

Höschgasse 57 - ZÜRICH

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN
INKOOP EN VERKOOP

Opvolger van Hermann Dreifuss
Expert-Numismaat St. Gallen
Oprichter (in 1879) en Erelid van de Zwitserse
Numismatische Vereniging

L. S. FORRER LTD.

175 Piccadilly, LONDON W. 1, England

Telephone: REGent 6974

Cables: MEDALLION, LONDON

Experts in ancient and modern coins and medals - All enquiries welcomed

Prijslijsten op aanvraag

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDON W. 1

Uitgever van: „SEABY's Coin and Medal Bulletin”

Maandelijks tijdschrift met prijslijst

Prijs: 5 sh. per jaar - Proefnummer gratis

„Catalogue of Roman Coins”, „Standard Catalogue of English Coins”, „Notes on English Coins, 1066-1648”, „Catal. of Copper Coins and Tokens of the British Isles”

Alle met afbeeldingen, gebroch. 5 sh., gebonden 10 sh. per boek

„English Silver Coinage 1649-1949” met afb., gebroch. 10 sh., gebonden 15 sh.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

P. CIANI

Expert Numismate

PARIS 9e

54, Rue Taitbout

Monnaies et Médailles

Achat de Collections et de Trouvailles

Librairie Numismatique

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten



MODERNE PENNINGKUNST

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

*MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN*

*Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 fl. 15.- + fl. 0.25 porto
Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 fl. 25.- + fl. 0.35 porto*

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES

COINS AND MEDALS

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

1e JAARGANG

No 3

JULI 1951

NIEUWE WEGEN IN DE ROMEINSE NUMISMATIEK

In de tijd toen de beoefening van de Oude Geschiedenis nog zuchtte onder de onaantastbare autoriteit van een paar klassieke schrijvers, beperkte de numismatiek zich ertoe, de mededelingen van diezelfde schrijvers te illustreren. De munten die er niet bij pasten waren minder interessant. Het was een hele stap, toen in de 18e eeuw de munten zelf als historisch materiaal beschouwd gingen worden, als bron vergelijkbaar met de auteurs. Voor het eerst kwamen tot eigen speculaties over mythologie en tijdrekening. Maar het euvel, waaraan de numismatiek tot in het laatst van de vorige eeuw bleef lijden, was dat men iedere munt als een geïsoleerd bewijsstuk behandelde. De numismaten zagen wel de bomen, maar niet het bos: wel de munten, maar niet het muntwezen. Twee groten die het hunne deden om daar verbetering in te brengen waren de alzijdige Mommsen, die de antieke muntsystemen met elkaar vergeleek, en B. V. Head, die de uiterst moeilijke tijdsbepaling van de Griekse munten met hun schaarse opschriften ter hand nam. Maar typisch voor de bovenbedoelde isolatie zijn uit diezelfde tijd de bekende werken van Babelon over de Romeinse Republieksmunten (gerubriceerd naar families en niet naar muntcolleges) en van Cohen over de keizersmunten (binnen elke regering — een chronologie naar regeringen ligt immers al te zeer voor de hand — alfabetisch, en niet naar emissies gerangschikt).

Hoe is die isolerende en onhistorische bestudering van een zo historisch



Romeinse Keizersmunten 2de eeuw

materiaal als de munt te verklaren? Misschien uit het natuurlijkerwijze

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereeniging voor Penningkunst

REDACTIE

Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta
Dr D. A. Wirtop Koning
Jhr lt A. C. von Weiler

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 2. — per jaar

ADVERTENTIES

1/4 pagina f 50. — per jaar

POSTREKENING 31187 t.n.v.
Kon. Nederlandsch Genootschap
voor Munt- en Penningkunde
Amsterdam

grote aantal verzamelaars onder de numismaten? Een verzamelaar van antieke munten, op jacht naar fraaie exemplaren voor zijn collectie, zal niet gauw een zo volledige serie bijeenbrengen, dat het muntwezen eruit te bestuderen valt. Ook wil hij in de eerste plaats iets weten van wat hij bezit, en het kan hem minder schelen hoe zijn bezit zou passen in een groter geheel. De eigen verzameling is natuurlijk belangrijker dan die in het museum. Studeren en verzamelen gaan trouwens toch maar tot op zekere hoogte samen: daarna divergeert de belangstelling. Kortom, deze vraag hangt samen met die andere penibele vraag, of men tot de wetenschappelijke numismatiek het best via de historie of via het verzamelen kan komen... die ons onderwerp niet is.

Toch heeft een reeks van geleerden sinds 1900 de antieke, ook de Romeinse, numismatiek vernieuwd. Namen als Hill, Seltman, Cahn voor de Griekse; Grueber, Haeblerlin, Bahrfeldt, Sydenham voor de Republikeinse; weer Sydenham, Mattingly, Pink, Strack, Elmer, Alföldi, Webb voor de Keizerlijke; Bosch, Vogt, Wruck en Grant voor de Romeinskoloniale numismatiek getuigen van een veelheid van specialisme, maar ook van enkele fundamentele veranderingen, die de beoefening van de antieke numismatiek meer zin geven en haar resultaten voor de geschiedbeoefening waardevoller en toegankelijker maken. Een verandering, belangrijk voor de chronologisch zo moeilijke en artistiek zo interessante Griekse munten, was de bestudering van stempelreeksen, die hier misschien nog eens ter sprake kan komen. De voor familiehistorie en folklore onuitputtelijke Romeinse Republieksmunten werden metrologisch, chronologisch en over het algemeen meer logisch gerangschikt, met zoveel speurzin, dat men die nu ook graag eens op de voorstellingen zou willen zien toegepast. En in het

nog rijkere materiaal uit de keizertijd gingen nieuwe studies over het muntsysteem, de voorstellingen en de geldgeschiedenis hand in hand, vooral dank zij de coördinerende en onvermoeibare werkzaamheid van Mattingly en Sydenham. In de toedeling van bepaalde, niet gedateerde of gesigeneerde munten aan bepaalde jaren en muntplaatsen toonden zij en hun school zich zeer scherpzinnig. Deze techniek berust op het geduldig combineren van stijlkritische en politieke gegevens. Zo groeide een overzicht van geregelde emissies in alle metalen, en daaruit weer een inzicht in de politieke bedoeling van de muntvoorstellingen. De Romeinse muntbeelden en -opschriften zijn een lapidair commentaar op de actuele gebeurtenissen. Een gesprek, zoals Mattingly ergens zegt (*Journ. R.N.S.* 1948), van keizer tot volk, soms in de toon van patronus tot cliënten, soms in die van een vader tot zijn kinderen. Dat commentaar is natuurlijk officieel en gekleurd, en daardoor minstens even belangrijk als het commentaar van de geschiedschrijvers: niet officieel en ook gekleurd.

Doch propaganda, ook die van overheidswege, moet rekening houden met haar publiek, en men mag van de Romeinse propaganda wel aannemen dat zij haar publiek kende. De voorstellingen en termen (weinig analfabetisme!) die zij op de munten gebruikte, zullen daarom tevens populaire voorstellingen geweest zijn, en een godsdiensthistoricus als Charlesworth heeft van deze praemisse uit de interessantste gevolgtrekkingen gemaakt. Men begint zich tegenwoordig te verdiepen in wat er schuilt achter conventionele afbeeldingen als Pax augusti, Felicitas saeculi, Concordia militum, Clementia imperatoris enz. De Romeinse muntpolitiek werd zo savant geleid, dat die afbeeldingen stellig niet alléén maar conventioneel en fantasieloos zijn.

Zie blz. 31

DE TECHNIEK VAN DE PENNING

Eén der ervaringen, opgedaan op de Internationale Tentoonstelling van Penningkunst te Amsterdam in October 1950, waar o.m. in een apart kabinet het ontstaan van een penning werd gedemonstreerd, was, dat een grote belangstelling bleek te bestaan voor de techniek van de penning. Ook ontving de redactie na het verschijnen van het eerste nummer van meerdere zijden het verzoek eens een artikel te publiceren over de verschillende manieren, waarop een penning tot stand komt.

Op 4 manieren kunnen penningen worden vervaardigd:

- 1e. door gieten,
- 2e. door slaan met behulp van stempels,
- 3e. door graven,
- 4e. door samenvoeging van twee gedreven of gegoten eenzijdige plaquettes.

In dit korte overzicht zullen alleen de beide eerstgenoemde methoden worden behandeld, aangezien de laatste twee geen verdere verklaring behoeven en daarenboven slechts historische betekenis hebben en thans practisch niet meer worden toegepast. De *giettechniek*, welke nog heden-tendage veelvuldig wordt toegepast, is de oudste.

Om een penning te kunnen gieten is allereerst nodig een gietmodel te maken op de ware grootte van de penning. Dit gietmodel verkrijgt men door de tekeningen van voor- en keerzijde positief op ware grootte in was te bootsen of negatief in gips, leistein of hout te snijden. Van deze modellen worden positieve gipsafgietsels gemaakt, die vervolgens in brons worden afgegoten en, na zorgvuldig te zijn doorgewerkt (z.g. gere-toucheerd) op elkaar worden gesol-deerd, waardoor dus een uit twee helften samengevoegde penning ontstaat: het gietmodel.

Voor de vervaardiging van een afgietsel wordt dit gietmodel in zand van speciale kwaliteit (zgn. Brusselse aarde) in een, uit twee helften bestaande gietkast afgevormd en de giet- en luchtkanalen ingesneden. Beide kasthelften worden hierna in een droogstoof verwarmd, waardoor het zand een grote mate van vastheid verkrijgt. De twee negatieve zandafdrucken van de voor- en keerzijde van de penning worden vervolgens van een dunne roetlaag voorzien om de aanhechting van het vloeibare metaal aan het zand te voorkomen, waarna de beide kasthelften op elkander worden bevestigd. Tenslotte giet men het gesmolten metaal in de vorm. Na voldoende afkoeling wordt de gietkast geopend en de penning met de aangegoten kanalen uitgegraven. Nadat deze aanhangsels zijn verwijderd en een zorgvuldige retouche heeft plaats gevonden, wordt de penning chemisch gekleurd (zgn. gepatineerd).

De giettechniek, die haar bloeitijd beleefde in de 15e eeuw en de eerste helft der 16e eeuw wordt ook nog vandaag ongewijzigd toegepast. In Italië werden in den beginne de modellen bijna uitsluitend in was geboetseerd, in Duitsland werden zij bij voorkeur in hout of steen gesneden.

Uit deze beschrijving volgt, dat de giettechniek niet de aangewezen is, indien het erom gaat een groot aantal penningen van eenzelfde model te vervaardigen. Ook in de begintijd van de penningkunst in de 15e eeuw heeft men dit ingezien en getracht de techniek van het slaan met behulp van stempels, die reeds meer dan 20 eeuwen voor de munt werd toegepast (1e muntslag $\pm$ 600 jaar v. Chr.) ook voor de penning te gebruiken. Caradosso ($\pm$ 1445–1527) is dit gelukt; hij sneed met succes de stempels van een penning op Ludovicus Sforza en werd spoedig door anderen, o.a. door Cellini nagevolgd.

giettechniek geleidelijk verdrongen. In de loop der 16e eeuw werd de door de techniek van *het slaan der penningen* met behulp van *stempels*. Niet onwaarschijnlijk zal de oorzaak hiervan gezocht moeten worden in een ongeveer terzelfdertijd bekend geworden verbeterde techniek voor het harden der stempels, alsmede in de uitvinding, omstreeks het midden der 16e eeuw, van de schroefpers of balancier.

Toch liet het materiaal, waarvan de stempels werden vervaardigd (ijzer), nog geen grote persdruk en dus geen hoog penningrelief toe. Eerst vele jaren later, toen de wetenschappelijke staalbereiding tot ontwikkeling kwam, werd de mogelijkheid geopend om, door gebruikmaking van beter stempelmateriaal, een hoger penningrelief toe te passen.

De voorstellingen op de voor- en keerzijde van de penning werden, naar eigen ontwerp of naar het ontwerp van bekende kunstenaars, uit de hand in de stempels gesneden. Dat hiervoor een grote kunstvaardigheid vereist werd, behoeft geen betoog; de stempelsnijders waren dus toentertijd de eigenlijke penningartisten.

In de 19e eeuw geraakte de penningkunst steeds meer in verval, mede door de toepassing van gebrekkige met de hand gedreven *graveermachines*, die grotendeels het werk dezer stempelsnijders overbodig maakten. Hierdoor stierf het geslacht dezer penningkunstenaars uit.

Dit duurde tot omstreeks 1870, toen de *reduceermachine* of verkleinbank, een Franse uitvinding, op de markt verscheen en wel van zodanig volmaakte constructie, dat tot op heden hierin vrijwel geen verandering is gebracht. Deze machine heeft het aanzien geschonken aan een nieuw geslacht van penningkunstenaars, n.l. de modeleurs. Het was n.l. thans mogelijk een enige malen vergroot model in was te boetseren, dit was-

model in gips en daarna in hardbrons af te gieten en vervolgens van dit bronzen model met behulp van de reduceermachine de stempel op de gewenste verkleining in staal te snijden.

Dat in de tweede helft der 19e eeuw in Frankrijk een krachtige herleving van de penningkunst kon baanbreken, welke van beslissende invloed is geweest op de ontwikkeling van deze kunst in andere landen en niet in het minst in Nederland, is dan ook voor een deel te danken aan de reduceermachine.

Na retouche en harding van de op de reduceermachine gesneden stalen reliëfstempel (opwaarts reliëf: z.g. „patrijs”) wordt in deze in zacht staal ingedrukt met behulp van een zware pers, ter verkrijging van de negatieve pers-stempel (matrijs), die op zijn beurt wordt afgedraaid, geretoucheerd en gehard.

Met behulp van de op deze wijze vervaardigde stempels van de voor- en keerzijde wordt de penning geslagen op een z.g. frictiepers. Hiertoe worden de beide stempels op elkaar geplaatst en gecentreerd door middel van een gehard stalen persring. De ronde metalen schijf wordt in deze ring gedeponereerd, op de onderstempel, waarna de bovenstempel in de ring wordt geplaatst. Doordat de persring een zijdelingse uitzetting van het metaal verhindert, wordt het metaal door de persdruk genoodzaakt in loodrechte richting de negatieve reliëfs van de beide stempels op te vullen.

In de meeste gevallen zullen meerdere persdrukken met tussentijdse uitgloeïng van de schijf nodig zijn om het gehele reliëf in alle details uit te persen.

Nadat de penning gereed geperst is, wordt de braam van de rand verwijderd en de patina aangebracht. De penning kan zijn officiële intrede in de wereld doen!

Jhr. Ir. A. C. von Weiler

KON. NED. GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

VEREENIGING VOOR
PENNINGKUNST

Jaarvergadering op 25 en 26 Mei 1951

De huishoudelijke vergadering — voorafgegaan door een gezamenlijk diner — werd gehouden in de Bestuurskamer van het Friesch Museum te Leeuwarden. De voorzitter Mr J. W. Frederiks heette de 18 aanwezigen welkom, dankte het Bestuur van het Friesch genootschap voor de betoonde gastvrijheid en herdacht het overleden lid C. A. van Woelderden.

Opnieuw werden benoemd tot secretaris dr H. Enno van Gelder, tot leden van de Commissie van Redactie van het Jaarboek dr W. F. Bax en dr J. W. A. van Hengel. Zeven personen en instellingen werden tot buitengewoon lid benoemd. De rekening over 1950 en de begroting voor 1951 werden vastgesteld.

Na het huishoudelijk gedeelte werden door acht leden korte voordrachten gehouden, o.a. besprak Mr P. C. J. A. Boeles de in 1948 door hem tot stand gebrachte nieuwe opstelling van de Oranje-penningen in het Friesch Museum, mr J. W. Frederiks toonde enig zilverwerk en enkele penningen, waarvan hij de Leeuwardense zilversmid Johannes Hermans als maker had kunnen vaststellen, jhr ir A. C. von Weiler sprak over leven en werken van de Friese medailleur Pier Pander.

De volgende dag werd 's morgens het Friesch Museum bezocht, waar de zojuist gereed gekomen voorlopige opstelling van een keuze uit de schitterende numismatische collectie werd bewonderd, 's middags werd de nabij Leeuwarden gelegen Popta-state bezichtigd.

Slechts het in verhouding tot het ledenaantal te geringe bezoek weerhoudt ervan deze bijeenkomst volledig geslaagd te noemen.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT

Artikel 1

Contributies

1. Buitengewone leden worden met donateurs gelijkgesteld en betalen dus een jaarlijkse contributie van minstens f 25.— of een gift ineens van f 250.—
2. Gewone leden betalen een jaarlijkse contributie van minstens f 12.50.
3. Kunstenaarsleden zijn leden, die de penningkunst actief beoefenen. Zij betalen een jaarlijkse contributie van minstens f 7.50.
4. Deze bedragen mogen niet gewijzigd worden dan wanneer het voorstel daartoe op de oproep ter Algemene Vergadering, in welke het behandeld zal worden, is geplaatst.

Artikel 2

Kascommissie

De Kascommissie, bedoeld bij Art. 11, 3e lid, der Statuten, bestaat uit twee leden (buitengewone leden, ereleden of gewone leden), die geen lid van het Bestuur mogen zijn. Zij heeft het recht om inzage te nemen van de boeken en kasbescheiden, en kan zich desgewenst door een accountant ter zijde laten staan.

Artikel 3

Penningraad en bijzondere commissies

1. Wanneer de algemene vergadering tot de instelling van een penningraad of een andere bijzondere commissie besluit, stelt zij tevens een reglement voor zulk een lichaam vast.
2. Zolang er geen penningraad benoemd wordt, oefent het bestuur de functie van penningraad uit.

Artikel 4

1. Jaarlijks worden in opdracht van de Vereeniging aangemaakt minstens één gegoten penning, of twee geslagen penningen, betreffende onderwerpen door het bestuur te kiezen, en naar ontwerpen van een kunstenaar, door het bestuur aan te wijzen. Dit, een en ander indien er een Penningraad is, in overleg met de Penningraad.
2. Indien er in een jaar meer dan één penning als evenbedoeld wordt aangemaakt, zal de opdracht om een van deze penningen te ontwerpen bij voorkeur worden gegeven aan een jong Nederlands kunstenaar, die nog niet of slechts zelden in de gelegenheid was een ontwerp voor een penning te laten uitvoeren.

Artikel 5

1. Van de volgens Art. 4 jaarlijks in opdracht der vereniging vervaardigde penningen ontvangen de begunstigers, donateurs, buitengewone leden, ereleden, gewone leden en kunstenaarsleden zoveel mogelijk telkens één exemplaar in brons.
2. Indien, door bijzondere omstandigheden, in enig jaar aan de bepaling van het voorgaand lid geen gevolg kon worden gegeven, zal het bestuur, in het belang der leden, die regelingen moeten treffen die door de omstandigheden mogelijk worden gemaakt, en die met de bepalingen van het eerste lid zoveel mogelijk overeenstemmen.

Artikel 6

1. Van de bij Artikel 5 vermelde penningen worden voor de leden, op hun verzoek, meerdere exemplaren in goud, zilver of brons beschikbaar gesteld tegen door het bestuur van geval tot geval vast te stellen prijzen, echter onder de voorwaarde dat de leden

deze penningen niet in de handel zullen brengen.

2. De exemplaren die van de bij Artikel 5 vermelde penningen jaarlijks overblijven mogen ook door de vereniging niet in de handel worden gebracht, en mogen dus slechts worden gebruikt als ruil- en presentexemplaren, zulks behoudens ontheffing van deze bepaling, in bijzondere gevallen, op voorstel van het bestuur door de algemene vergadering te verlenen.

Artikel 7

1. De vereniging kan, behalve de bij Art. 5 vermelde penningen, alleen of in samenwerking met anderen nog meer penningen laten aannemen, die zij dan, op de telkens bij een uitgave door het bestuur vast te stellen voorwaarden, ter beschikking van de leden zal moeten stellen, aldus dat de eventueel voor die penningen door de leden te bepalen bedragen de kostprijs niet zullen mogen overschrijden.
2. Het bepaalde bij Artikel 6, 2e lid, geldt voor deze penningen niet.

Artikel 8

De oproep ter Algemene Vergadering geschiedt schriftelijk aan ieder der leden, met inachtneming van een termijn van minstens zes vrije dagen, en met opgave van de punten van behandeling. Als wettige oproep zal gelden een oproep geplaatst in een door het bestuur als officieel orgaan der vereniging aangewezen periodiek.

Artikel 9

1. Wijzigingen in dit Huishoudelijk Reglement kunnen slechts plaats vinden door de Algemene Vergadering, en alleen wanneer de oproep ter vergadering zodanige wijzigingen aankondigt.
2. Voorstellen tot wijziging van de artikelen 1, 4 en 5 van dit reglement zullen in de oproep volledig opgenomen moeten worden.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Proefslagen uit 1694 – Op 17 Maart 1694 kwam een belangrijk besluit van de Staten-Generaal tot stand, waarbij eindelijk na bijna 20 jaar van onderhandelingen de zilveren gulden met zijn onderdelen en veelvouden in het Nederlandse muntstelsel werd ingevoerd. Voortaan zouden in elk der provinciale munthuizen stukken van 3, 2, 1½, 1 en ½ gulden en 28 stuivers geslagen worden met het wapen der Generaliteit op de voorzijde, de godin Minerva met vrijheidshoed en bijbel op de keerzijde. Hierdoor en door enkele andere tegelijk genomen besluiten werd definitief een einde gemaakt aan de provinciale zelfstandigheid op het gebied van het muntwezen, die de gehele 17e eeuw door tot zoveel strijd aanleiding gegeven had en nog kort geleiden tot de uitgifte van massa's daalders, florijnen en schellingen geleid had. De verordening bleef van kracht tot het einde van het bestaan der Republiek.

In de meeste gewesten werd onmiddellijk de vervaardiging van de nieuwe munten ter hand genomen. Bijna nergens werd echter de volledige serie geslagen: slechts driegulden en gulden – een halve eeuw later ook de halve gulden – wisten zich een blijvende plaats in het muntstelsel te verschaffen; de tweegulden raakte spoedig in onbruik, daalder en florijn zijn op één uitzondering na nooit in omloop gebracht.

Des te merkwaardiger is het, dat door de Hollandse munt te Dordrecht wel een volledig stel stempels is gereed gemaakt, zodat proefslagen van alle denominaties voorkomen, zowel in zilver als in goud. Het Koninklijk Penningkabinet bezit een volledige serie in zilver, in 1858 gekocht uit de beroemde collectie Keer (cat. 950–955), vroeger in de collectie Verkade (cat. 408–412); in diens verzameling

waren blijkens een mededeling van de toenmalige directeur (Verslag 1859, blz. 9) de stukken nog in het oorspronkelijke papier gewikkeld; helaas is dit thans niet meer het geval. Later zijn hieraan proefslagen in goud van ieder der stukken toegevoegd, echter niet alle van 1694, doch van verschillende jaartallen tussen 1694 en 1698. Vermoedelijk mag aangenomen worden, dat deze laatste bestemd waren om aan regeringspersonen te worden uitgereikt, aangezien het nog in 1687 uitdrukkelijk aan de muntmeesters verboden was gouden afslagen aan particulieren te verkopen. In de 18e eeuw werd echter aan deze bepaling niet meer de hand gehouden.

H. E. v. G.

Vervolg van blz. 26

Wat voor de rijksmunt geldt: contact tussen overheid en publiek, geldt stellig nog sterker voor al die lokale muntstelsels, wier verhouding tot de rijksmunt nog niet is opgelost, maar waaruit de laatste tijd bv. Grant belangwekkende conclusies heeft getrokken over de geschiedenis en de betekenis van sommige begrippen (*Imperium, Auctoritas*).

Minder contact met de geesteswetenschappelijke kant van de geschiedenis, maar daarom niet minder recht op waardering hebben die numismaten die zich met de geldgeschiedenis bezighouden. Zij verdiepen zich in de wisselende betekenis van woorden als *denarius, antoninianus, follis, nummus* en *centenionalis*, en met tekstkritiek als hun ene en het onderzoek van vondsten als hun andere werktuig, dringen zij door in dat moeilijkste veld van de Oude Geschiedenis: de economie. Het is te hopen dat de ervaring die zij in de Romeinse helft van dit gebied opdoen nog eens mag leiden tot ontginning van de Griekse, waar de geschreven bronnen nog schaarser zijn, maar de munten – zoals altijd – even bereid om de historicus te helpen.

H. H. Zwager

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam

(Secretariaat: Keizersgracht 448)

33e bijeenkomst op 14 Maart 1951 — Dr D. A. Wittop Koning hield een zeer interessante lezing over ontwerper en makers van de begrafenispenning van het Wijnkopersgilde te Amsterdam. Uit onderzoek in de archieven blijkt, dat hij ontworpen is door de Amsterdamse zilversmid Albert Frijlinck en vervaardigd door Jacob Stevensen en Gydeon Marttens. Na de pauze vertelde Mevr. Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta iets over de 18de eeuwse Amsterdamse munthandelaar Pieter van Damme, in 1727 te Gent geboren en als boekverkoper te Amsterdam gevestigd.

34e bijeenkomst op 11 April 1951 — De eerste lezing werd gehouden door de heer H. J. Scharp over de munten van keizer Augustus, geïllustreerd door munten uit zijn eigen verzameling. Na de levensloop van de Keizer te hebben geschetst, behandelde spreker de gewichten der munten. Na de pauze hield Dr A. J. Bemolt van Loghum Slaterus een voordracht over de penningen, geslagen ter herinnering aan watersnoden, die ons land in de loop der eeuwen hebben geteisterd.

Kring 's Gravenhage

(Secretariaat: Lange Voorhout 50)

30e bijeenkomst op Donderdag 29 Maart 1951 — Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta sprak over „Keltische munten”. Zij begon met een algemeen overzicht over de cultuur en de zo merkwaardige kunst van de Kelten en liet daarop volgen een bespreking van de door de verschillende Keltische volken geslagen munten, waarbij zij er de aandacht op vestigde, hoe

de Kelten de Griekse en Romeinse voorbeelden geleid door een eigen zeer afwijkend vormgevoel interpreterden.

31e bijeenkomst op Donderdag 26 April 1951 — Dr H. Enno van Gelder sprak over „16e eeuwse muntbeelden”. Toegelicht met voorbeelden van muntboekjes en fotocopieën van zeldzame boekjes in buitenlandse collecties zette hij uiteen, hoe — in de Nederlanden vroeger dan elders — in de laatste jaren van de 15e eeuw en het begin van de 16e eeuw uit het gedrukte tarief met enkele afbeeldingen van moeilijk te omschrijven muntsoorten zich de volledige geïllustreerde beeldenaars ontwikkelden; deze vormen twee series, resp. bevattende de toegelaten soorten met officiële koers en vereist gewicht en de verboden soorten met opgave van de bij inwisseling te ontvangen vergoeding.

32e bijeenkomst op Donderdag 31 Mei 1951 — Mej. O. N. Roovers sprak over „Emblemen in de penningkunst”. Na een inleiding over de betekenis van de wetenschap der emblematiek in de 16e en 17e eeuw en over aard en herkomst der gebezigde emblemen, d.w.z. zinnebeeldige voorstellingen gecombineerd met een motto, waardoor een persoon zich laat karakteriseren, gaf zij aan de hand van uitstekende lichtbeelden een aantal voorbeelden van emblemen op penningen, die dikwijls ontleend blijken te zijn aan voorbeeldenboeken uit de tijd, soms echter door de medailleurs zelfstandig ontwikkeld zijn.

De grote opkomst bij deze kringavonden toont duidelijk hun belang aan; de rijke verscheidenheid der behandelde onderwerpen behoedt de numismatische liefhebber voor eenzijdigheid en trekt tevens andere, in verwante gebieden belangstellenden, aan.

BUITENLANDS NIEUWS

Op 18 en 19 Mei 1951 had te Parijs een vergadering van het bureau van de Internationale Commissie voor Numismatiek plaats, bijgewoond door de secretaris van het Comité International des Sciences Historiques. De samenstelling van de Commissie, waarin beheerders van grote openbare verzamelingen, voorzitters van de landelijke numismatische verenigingen, hoofdredacteuren van numismatische tijdschriften en vooraanstaande numismatici zitting hebben, werd definitief geregeld. Binnengekomen rapporten van subcommissies werden besproken; deze zullen ter andere discussie worden rondgezonden. Voornaamste punt van bespreking vormde de voorbereiding van het Internationale Congres voor Numismatiek, dat in 1953 te Parijs zal worden gehouden; de agenda zal behalve voor voordrachten over speciale onderwerpen ruimte laten voor bespreking van de bijzondere problemen van openbare verzamelingen, van numismatische tijdschriften en van numismatische verenigingen en voor discussies over te voeren te publiceren rapporten van algemene strekking — voorzien zijn rapporten over „numismatiek en economische geschiedenis“, „registratie en verwerking van muntvondsten“ en „natuurwetenschappelijke methoden in de numismatiek“.

Aangemoedigd door het succes van de tentoonstelling in 1948 werd te Parijs in de zalen van het Hôtel des Monnaies op 18 Mei 1951 wederom een Exposition-concours de numismatique geopend. Talrijke verzamelaars en verschillende musea hadden van deze gelegenheid gebruik gemaakt een vitrine met een onderdeel uit hun collectie, meestal zeer smaakvol en instructief ingericht, in te richten; het uitgelegde werd steeds

verduidelijkt door waardevolle bijdragen van de hand der inzenders in de fraai uitgevoerde en geïllustreerde catalogus. Het geheel geeft een imponerend beeld van de rijkdom en variatie van de verzamelingen en van de smaak en kundigheid der bezitters en beheerders.

H. E. v. G.

Te Haifa is op 30 en 31 Maart 1951 de eerste bijeenkomst gehouden van het Numismatisch Genootschap van Israel. De vergadering werd bijgewoond door een 70-tal leden en vond plaats in het Stedelijk Archeologisch Museum, dat op een uitstekende afdeling munten kan bogen.

In zijn openingsrede wees de voorzitter op het vruchtbare collectieve wetenschappelijk onderzoek van het Genootschap en sprak hij er zijn voldoening over uit, dat de nieuwe Israelische munten vervaardigd zijn naar aanwijzingen van het Genootschap.

De bijeenkomst was geheel gewijd aan de antieke Joodsche numismatiek, waarover verscheidene belangrijke lezingen werden gehouden. Voordrachten zowel als discussies waren in wetenschappelijk opzicht voortreffelijk.

Ter ere van de bijeenkomst hebben de Posterijen een speciale enveloppe uitgegeven, waarop de postzegels van Israel zijn afgebeeld naast de antieke munten, die hun tot voorbeeld hebben gestrekt. Brieven, op de dag der vergadering uit Haifa verzonden, kregen een speciale stempel, naar de antieke sjekel getekend.

Het eerste Internationale congres van beroeps-numismaten vond plaats van 11 t/m 14 Mei 1951 te Genève. Deze eerste poging bracht numismaten uit de Ver. Staten, Spanje, Frankrijk, Engeland, Nederland, de Scandinavische landen, Zwitserland, Oostenrijk, Italië en Griekenland tezamen.

Mr Colin Martin, voorzitter van de Société Suisse de Numismatique heette de talrijke aanwezige numismaten hartelijk welkom en onderstreepte het nationale en internationale belang van hun werkzaamheden. Een van de besluiten die genomen werd, was de oprichting van een Internationale vereniging van beroeps-numismaten. In zijn openingsrede zette de heer L. S. Forrer uit Londen de redenen uiteen die geleid hebben tot de oprichting van deze vereniging. Deze stelt zich het volgende ten doel:

1. het numismatische en persoonlijke contact tussen de collega's te bevorderen.
2. het wetenschappelijk niveau en de onaantastbaarheid van het beroep te handhaven.
3. een internationaal orgaan te stichten dat in staat is de belangen van zijn leden tegenover de autoriteiten te behartigen.
4. de moeilijkheden ten aanzien van de handel en het betalingsverkeer te beperken.
5. de autoriteiten het verschil duidelijk te maken tussen verzamelmunten en koerserende munten.
6. nuttige inlichtingen over vervalsingen en munt-diefstallen snel door te geven.
7. een centrum op te richten voor het onderzoek van twijfelachtige stukken.
8. de publicatie van numismatische boekwerken van internationaal belang te vergemakkelijken.

Het bestuur werd als volgt samengesteld:

Voorzitter:

L. S. Forrer — Londen

Vice-Voorzitter:

X. Calicò — Barcelona

Secretaris:

H. A. Cahn — Bazel

Penningmeester:

H. Rosenberg — Luzern

Bestuursleden:

E. Bourgey — Parijs

C. Platt — Parijs

M. Ratto — Milaan

E. Santamaria — Rome

J. Schulman — Amsterdam

D. F. Spink — Londen

C. M. Wormser — New York

De zetel van de A.I.N.P. is in Zwitserland gevestigd, het secretariaat te Bazel (Malzgasse 25), de redactie en inlichtingendienst te Amsterdam (Keizersgracht 448).

BINNENLANDS NIEUWS

Voor de veiling van de collecties Mak van Waay, Milders e.a., op 16 en 17 April 1951 bij de fa. J. Schulman te Amsterdam gehouden, bleek van binnen- en buitenlandse zijde grote belangstelling te bestaan. Op de zeer fraaie en merkwaardige gouden proefslagen van Nederlandse munten werd druk geboden; zo bracht een gouden afslag van een Amsterdamse dukaton van 1672 f 2000 op (no. 73). Voor de penningen werd als steeds een levendig interesse getoond, dat zich ook tot de gildepenningen uitstrekte. Het zeldzame ordeteken van de Ordre de la Réunion van Napoleon bracht f 600 op (no. 1890).

Door de welwillendheid van het Friesch Genootschap kon, ter ere van de jaarvergadering van het Kon. Genootschap van Munt- en Penningkunde te Leeuwarden, uit het rijk bezit van het Friesch Museum aldaar een speciale tentoonstelling worden ingericht. Op het gebied van de Oudheid en de vroege Middeleeuwen bevatte deze een keuze uit de Romeinse collectie van de Friese verzamelaar Quaestius en uit de zeer belangrijke Friese vondsten van Romeinse munten, van sceatta's en van Merovingische en Karolingische munten en munt-sieradiën. Een zeer merk-



waardige reeks Middeleeuwse Friese munten sloot hierbij aan. Het kernachtige overzicht van de munten der provincie Friesland werd verduidelijkt door vergelijking met stukken uit andere gewesten. Verrassend fraai waren de geslagen en vooral de gegraveerde Friese penningen, waaronder tal van gildepenningen; wederom wezen voorbeelden uit andere provincies op samenhang zowel als tegenstelling. Voor de vitrine met typisch Friese, met familiewapens versierde penningen heeft het Kon. Penningkabinet de pas verworven gouden Cammingha-penning in bruikleen afgestaan.

De nieuw opgestelde Oranje-penningen sloten uitstekend aan bij deze

tentoonstelling, die voorlopig in haar geheel te bezichtigen blijft.

De beeldhouwer W. van Hoorn danken wij een nieuwe, zeer geslaagde penning van de Koningin. De voorzijde vertoont een levendig en tegelijk vorstelijk portret, de keerzijde een citaat uit Haar in 1950 te Londen gehouden rede in forse en voorname letters.

Donderdag en Woensdag 5 en 18 Juli a.s. zal de heer J. Schulman 's avonds resp. om kwart voor negen en om negen uur voor de N.C.R.V. een korte radio-causerie houden „Over Munten en Penningen”.

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad „Numismatic Circular”

Abonnementsprijs: 5 sh. = f 2.75 per jaar

5, 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

DE WATERSNOOD-MEDAILLE

Van de oudse tijden af heeft ons land te lijden gehad van watervloeden en overstromingen. Voortdurend moest men naar middelen uitzien om de kracht van het water te bedwingen. Talrijke mensenlevens eiste de waterwolf die in enkele uren vernielde wat ten koste van veel arbeid en moeite tot stand was gebracht. Talrijke penningen, de eerste van 1570, houden de herinnering levendig aan de rampen die het water over ons land bracht. Dit waren historische penningen. In 1855 besloot de Koning tot het instellen van een watersnoodmedaille, die uitgereikt zou worden aan allen die zich bij de watersnood van dat jaar hadden onderscheiden door ijver, moed, beleid en zelfopoffering.

De medaille werd ingesteld bij Kon. Besluit van 28 Maart 1855. De Vz. vertoont de naar rechts gewende beeltenis van de Koning, met als omschrift zijn naam en titels. De Kz. laat een ontrold perkament zien, omgeven door twee lauwtentakken en gedekt door een koningskroon. Op het perkament staan de woorden: De Koning — aan —: De naam van de begiftigde werd daar onder gegraveerd. Het omschrift luidt: Watersnood van 1855. De medaille werd uitgereikt in zilver en brons en gedragen aan een Oranje lint. De penning, beschreven bij Dirks No. 763 is nog al groot voor een draagpenning nl. 50 mm. en is vervaardigd door D. v. d. Kellen aan 's Rijks Munt.

Voor de tweede maal werd de medaille ingesteld ter gelegenheid van de watersnood van 1861, die vooral Gelderland teisterde, Kon. Besluit van 24 Maart 1861 No. 66. Dirks No. 844. De penning is geheel gelijk aan die van 1855, alleen

het omschrift op de Kz. luidt nu: Watersnood van 1861. Tevens werd bij hetzelfde Kon. Besluit een barret ingesteld, die gegeven werd aan allen, die reeds in het bezit waren van de penning van 1855 en zich opnieuw onderscheiden hadden. In 1876 werd ons land opnieuw getroffen door een watersnood. Voor de derde maal werd de Watersnoodmedaille uitgereikt, bij Kon. Besluit van 5 April 1876 No. 18. De penning, beschreven door Zwierzina No. 385, is gelijk aan de vorige, maar de Vz. toont een ouder beeltenis van de Koning en is gesneden door J. P. M. Menger. Het omschrift op de Kz. luidt: Watersnood van 1876. De barret werd eveneens weer uitgereikt. Voor de vierde maal werd de medaille ingesteld in 1916. Het Kon. Besluit dateert van 6 Maart 1916 No. 83. Het omschrift op de Kz. is nu: Watersnood van 1916 en het opschrift: De Koning — aan — is veranderd in: De Koningin aan —.

De laatste maal dat de penning uitgereikt werd, was in 1926. Weer was ons land getroffen door „Onze beschermers en vijanden”. Het Kon. Besluit dateert van 20 Januari 1926 No. 3. Het type is niet veranderd behalve het omschrift op de Kz. dat nu luidt: Watersnood van 1926.

Moge ons land in de toekomst voor dergelijke rampen gespaard blijven. Wanneer dit echter onverhoopt niet het geval zal zijn moge dan weer de Watersnoodmedaille getuigen van „ijver, moed, beleid en zelfopoffering”.

A. J. B. v. L. S.

1 pond Vlaams = 20 schellingen; 1 schelling = 12 groten; 1 groot = 24 mynten; 1 gulden = 20 stuivers; 1 stuiver = 2 groten = 4 oorden = 8 duiten = 16 penningen.

UITREIKING VAN EEN ZILVEREN HORTUSPENNING TE AMSTERDAM IN 1766

Den WelEdlen GrootAchtb. Heer en Mr. *Egbert De Vrij Temminck* thans regerende president Borgermr gesuccedeerd sijnde als commissaris van de Hortus Medicus inplaats van den overledenen Heer Borgermr *Jan Baptista Slicher* is voor zijn WelEdlGroot Achtb een zilvere Medalje of Hortus Medicus penning in gereetheyt gebracht, waarop in 't midden is gegraveerd *Egb. de Vrij Temminck J. U. D. Consul. Amstelod.* en op de randt *Horti Medici Amstelredamensis curator A^o 1766.*

En is de Heer Decanus Hanedoes versogt om de selve aan zijn WelEd G Achtb. ter handt te stellen, en heeft den Heer Hanedoes aan 't collegie gecommuniceert als dat zijn WelEdl G Achtb. deselve vriendelijk hadde geaccepteerd, met bijvoeginge; dat ik de Heeren Inspectores Collegii Medici grasieuselijk bedank.



Viglius, de Friese rechtsgeleerde en staatsman „proost van St. Baafs, voorzitter van de Geheime Raad des Konings en kanselier van de Orde van het Gulden Vlies”, gezien door de Antwerpenaar Jacques Jonghelinck, als een studieuze figuur in tabberd en met geleerdenmuts op het hoofd.

DE PENNINGEN VAN HET LEEUWARDENSE CHIRURGIJNSGILDE

In een noot bij zijn artikel „Het Chirurgijns-gilde te Leeuwarden” in de *Vrije Fries* schrijft H. L. Straat het volgende:

„Gildepenningen van het chirurgijns-gilde zijn niet bekend; wel geeft Dirks II p 232 aan dat er 2 penningen zijn, doch dat blijkt onjuist. De namen *Daniël Meinert* en *Jacobus Roukema*, komen niet voor in de lijst van de chirurgijns, doch beiden waren lid van het kleermakersgilde. Nog een derde penning berust in het Fries Museum ten name van *Abraham Bouman*, die echter geen barbier, doch baardscheerder was. Deze baardscheerders richtten in 1771 een beurs of compact op.”

De door Dirks genoemde geel koperen penning en het zilveren schildvormige plaatje zijn dus niet van het chirurgijns-gilde maar van het kleermakersgilde.

Dr. D. A. Wittop Koning



Met een zinspeling op zijn naam geeft de keerzijde de spreuk „vita mortalium vigilia” (het leven der stervelingen is een „wake”); de tafel met zandloper, kaars en opengeslagen boek symboliseert zowel deze „wake” als de studie van een geleerde.

Zo zijn voor- en keerzijde geestelijk verbonden.

O. N. R.

L. S. FORRER LTD.

175 Piccadilly, LONDON W. 1, England

Telephone: REGent 6974

Cables: MEDALLION, LONDON

Experts in ancient and modern coins and medals - All enquiries welcomed

Prijslijsten op aanvraag

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDON W. 1

Uitgever van: „SEABY's Coin and Medal Bulletin”

Maandelijks tijdschrift met prijslijst

Prijs: 5 sh. per jaar - Proefnummer gratis

„Catalogue of Roman Coins”, „Standard Catalogue of English Coins”, „Notes on English Coins, 1066-1648”, „Catal. of Copper Coins and Tokens of the British Isles”
Alle met afbeeldingen, gebroch. 5 sh., gebonden 10 sh. per boek
„English Silver Coinage 1649-1949” met afb., gebroch. 10 sh., gebonden 15 sh.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

P. CIANI

Expert Numismate

PARIS 9e

54, Rue Taitbout

Monnaies et Médailles

Achat de Collections et de Trouvailles

Librairie Numismatique

PAUL TINCHANT

Numismate-Expert près les Tribunaux
BRUXELLES (Belgique)
19, Avenue des Arts

LISTES MENSUELLES SUR DEMANDE
MONTHLY LISTS ON REQUEST
MAANDELIJKE LIJSTEN OP AANVRAGE

Satisfaction garantie

ALOYSE SCHMIT — MÜNZEN UND MEDAILLEN

Escherstrasse 31 - LUXEMBURG

Bedeutendes Lager an Münzen und Medaillen aller Zeiten und Länder

Periodisch erscheinende Preislisten gratis an Interessenten

Prijslijsten op aanvraag

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

J. DREIFUSS

Höschgasse 57 - ZÜRICH

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN
INKOOP EN VERKOOP

Opvolger van Hermann Dreifuss
Expert-Numismaat St. Gallen
Oprichter (in 1879) en Erelid van de Zwitserse
Numismatische Vereniging

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten



MODERNE PENNINGKUNST

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

*MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN*

*Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 fl. 15.- + fl. 0.25 porto
Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 fl. 25.- + fl. 0.35 porto*

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

DE GEUZENPENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

1e JAARGANG

No 4

OCTOBER 1951

MUNTVONDSTEN

Overal in de cultuurwereld worden geregeld oude munten in de grond gevonden. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden tussen drie soorten vondsten: losse stukken, die bij toeval verloren zijn en afzonderlijk worden teruggevonden; munten, die met andere voorwerpen als bijgaven in voor-Christelijke graven worden aangetroffen; opzettelijk door de eigenaar verborgen schatten, gewoonlijk zorgvuldig verpakt in kannetjes of doosjes in de grond of in metselwerk weggestopt. Voor de wetenschappelijke numismatiek zijn deze laatste, de eigenlijke muntvondsten, van verreweg het grootste belang. De grafvondsten zijn beperkt tot bepaalde perioden, de losse vondsten zijn te incidenteel om enige conclusie te rechtvaardigen; slechts indien dezelfde muntsoorten geregeld in één gebied worden aangetroffen, kan hieruit iets worden afgeleid.

De geschiedenis van de behandeling van in de bodem aangetroffen muntschatten weerspiegelt de ontwikkeling van de numismatische wetenschap in haar geheel. De oudste enigszins zorgvuldige beschrijvingen dateren uit de 18e eeuw; zij worden talrijker en beter tegen het midden van de 19e eeuw. De aandacht is in die tijd in hoofdzaak gericht op het ontdekken van onbekende stukken: haast iedere vondst maakt een aantal typen bekend, waarvan nog geen of weinig exemplaren in openbare en particuliere collecties te vinden waren. Het waren juist deze muntvondsten die de belangrijkste bron vormden waar-

uit deze verzamelingen werden gevoed. Hiermede in overeenstemming is, dat in die tijd vele beschrijvingen zich dan ook beperken tot het vermelden van de merkwaardigste stukken, vooral de geheel onbekende, die in vondsten werden aangetroffen, terwijl een opsomming der reeds bekende typen dikwijls wordt achterwege gelaten en aan vermelding van het aantal exemplaren, waarin ieder type vertegenwoordigd is, zelden wordt gedacht.

DE GEUZENPENNING

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor
Munt- en Penningkunde
en van de Vereeniging voor Penningkunst

REDACTIE

Dr A. N. Zadoks-Josephus Jitta
Dr D. A. Wittop Koning
Jhr Ir A. C. von Weiler

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van
een der beide verenigingen
f 2. — per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{4}$ pagina f 50. — per jaar
POSTREKENING 31187 t.n.v.
Kon. Nederlandsch Genootschap
voor Munt- en Penningkunde
Amsterdam

Tegen het einde van de 19e eeuw verslapt de aandacht voor vondsten enigszins, daar steeds weer de zelfde bekende typen voor de dag komen en slechts zelden iets uit verzamelaars-oogpunt belangwekkends te voorschijn komt. Dit verandert echter sedert het begin van deze eeuw: de wetenschappelijke numismatiek maakt zich los van het louter beschrijvende standpunt en wendt zich steeds meer tot vragen van geldhistorische aard: men is niet meer tevreden met de beschrijving en afbeelding van de vroeger geslagen munttypen, maar tracht dieper door te dringen in de opbouw van de oude muntreeksen, de verbreiding van verschillende typen, de samenstelling van de omloop uit inheemse en vreemde soorten. Kortom inplaats van de vraag waar en wanneer zijn de munten geslagen, treedt de vraag naar voren, welke muntsoorten zijn in omloop geweest en waarom.

Naast de archivalische bronnen zijn het vooral de muntvondsten, die de elementen verschaffen om tot beantwoording van deze en dergelijke vragen te komen. Allereerst hebben deze duidelijk gemaakt, dat tot ver in de 18e, zelfs 19e eeuw de gebieden, wier regering munten in omloop bracht, slechts zelden overeenkomen met de gebieden, waar hun munten in omloop waren. Haast overal zijn munten van buiten de eigen grenzen in gebruik. Merkwaardige voorbeelden hiervan geven de vondsten in ons land, die dateren uit het midden van de 17e eeuw: deze bestaan meestal in hoofdzak uit kleine zilverstukken geslagen in verschillende gewesten en steden van de Republiek — wier geld wettelijk in de gehele Republiek toegelaten was — en grote zilverstukken, ducatoons en patacons, uit de Zuidelijke Nederlanden — dit laatste ondanks de wettelijke maatregelen, die hiertegen genomen werden. De grote Nederlandse zilverstukken daarentegen, de rijksdaalders en leeuwendaal-

ders, beheersten blijkens de vondsten de circulatie resp. in de Oostzeelanden en in het Turkse Rijk.

Van bijzonder belang is in dit verband de kwantitatieve beschrijving van de vondsten: in moderne publicaties is de vermelding van het aantal exemplaren, dat van ieder type voorhanden is, onmisbaar. Zo worden in uit de 2e helft van de 13e eeuw daterende vondsten in de Nederlanden en in de Rijnprovincie gewoonlijk grote aantallen Hollandse penningen (kopkens) aangetroffen, waaruit de enorme verbreiding van deze muntsoort door de Rijnhandel volgt, terwijl het voorkomen van een enkel exemplaar in Noord-Duitse vondsten niet meer dan toeval is.

Even gewichtig is de volledige vermelding van alle voorhanden typen. Immers stukken, die tezamen verborgen werden, moeten ook tezamen in omloop geweest zijn en zijn vermoedelijk — tenzij de graad van afslijting zeer verschillend is — ongeveer tegelijk geslagen. Vooral voor oudere series, die meestal geen jaartallen dragen, zijn hieruit kostbare aanwijzingen voor de chronologie te putten. Eerst de studie der muntvondsten heeft het mogelijk gemaakt de denarii van de Romeinse Republiek, vroeger alfabetisch gerangschikt, naar de tijd van ontstaan te ordenen en daardoor het historisch begrip van de serie mogelijk te maken.

In het oog gehouden moet worden, dat al deze onderzoeken, die in hoofdzak op statistisch gebruik van het materiaal berusten, eerst voldoende zekerheid verschaffen, wanneer zij op grote getallen gebaseerd zijn. Vandaar dat het noodzakelijk is een zo groot mogelijk aantal vondsten te bewerken, ook indien iedere vondst op zich zelf weinig of geen belangrijke stukken bevat. Iedere toevoeging aan het reeds gepubliceerde materiaal maakt dit betrouwbaarder.

Dr. H. Enno van Gelder

ARA PACIS AUGUSTAE

Toen Augustus in 13 v. Chr. van een zegerijke veldtocht door Spanje en Gallie terugkeerde in Rome besloot de Senaat te zijner ere op het Marsveld een altaar op te richten, gewijd aan de Pax Augusta, de door de strijd verkregen vrede, die zich nu uitstrekte over het gehele Imperium. Volgens dit Senaatsbesluit moest jaarlijks aan dit altaar een offer gebracht worden door de magistraat, de priesters en de Vestaalse maagden.

Het altaar kwam te staan langs de Via Lata, waarlangs de zegevierende Keizer Rome was binnengetrokken; het werd voltooid in 9 v. Chr. en ingewijd op 30 Januari, de verjaardag van Livia. Het heeft de vorm van een naar het Westen geopende rechthoek, staande op een onderbouw van vier treden; hieromheen loopt echter een dikke marmeren muur van ongeveer 5 m hoog, met aan West- en Oostzijde een brede deuropening, zodat het altaar aan het oog onttrokken is.

De versiering van de muur in twee horizontale banen, de bovenste met een figurenfries, de onderste met vanuit het midden naar weerszijde groeiende ranken, doet denken aan een houten getimmerte, dat van onderen versierd is met groen en bloemen, met daarboven een spandoek.

Terwijl de lange Noord- en Zuidzijde een fries geven met een stoet van figuren, zijn aan de korte zijden meer afzonderlijke voorstellingen weergegeven: aan de Westzijde worden we geconfronteerd met — links — de herder Faustulus, die Romulus en Remus vindt en — rechts — Aeneas, die de Trojaanse Penaten naar Latium heeft gebracht; aan de Oostzijde met — links — Tellus, personificatie van de vruchtbare aarde, en — rechts — met Roma, personificatie van de stad Rome, gezeten op wapentropheeën. Het gehele monument beslaat een oppervlakte van ± 10.50 m bij 11.— m.

Afbeeldingen van de Ara Pacis uit de Oudheid kennen we alleen op

munten en wel van Nero (54-68) en van Domitianus (81-96).

De hier vergroot afgebeelde munt van Nero geeft de Oostzijde van het monument; die van Domitianus de Westzijde.



Herhaaldelijk heeft men zich afgevraagd, wat de reden mag zijn, dat juist op deze munten de Ara Pacis werd afgebeeld.

Aannemelijk lijkt de verklaring van Inez Scott Ryberg (*Memoirs of the American Academy in Rome*, 1949). Zij gaat uit van het feit, dat de Pax Augusta, de door de strijd verkregen vrede, nauw verband houdt met Janus, de God van de oorlog, wiens tempel bij algehele vrede werd gesloten. Het jaar 13 v. Chr. voldeed aan alle voorwaarden die nodig waren om de Janustempel te laten sluiten.

De hier afgebeelde munt van Nero, een in Lyon geslagen as, is uitgegeven in een serie munten van niet vroeger dan 64 v. Chr., die dezelfde voorzijden hebben, doch verschillende keerzijden; een van deze munten heeft als keerzijde Janus Geminus, wiens tempel volgens Suetonius 66 n. Chr. gesloten werd.

De uitgave van een munt met de Ara Pacis in dezelfde serie als een met Janus Geminus is zeer begrijpelijk, indien de laatste sluiting van de Janustempel vóór Nero, inderdaad plaats heeft gevonden in 13 v. Chr., tegelijkertijd met het besluit tot oprichting van de Ara Pacis.

Olga N. Roovers

VEREENIGING VOOR
PENNINGKUNST

A. Termote:



Dr. W. Drees

Minister President



In de buitengewone algemene vergadering van 12 Januari 1951 werd de nieuwe redactie van het Huishoudelijk Reglement van kracht, waarin onder Art. 4 wordt bepaald, dat jaarlijks minstens één gietpenning of twee geslagen penningen zullen worden uitgegeven.

Met de introductie van de gietpenning in de uitgaven van onze Vereniging wordt tegemoet gekomen aan de wens van vele leden, die hun hart aan

de gietpenning hebben verpand.

Het bestuur besloot voor het jaar 1951 aan de beeldhouwer A. Termote de opdracht te geven tot vervaardiging van een gietpenning met de beeltenis van de Minister-President Dr. W. Drees. Het opschrift op de keerzijde van de penning, twee regels uit een gedicht van Henriëtte Roland Holst, werd op uitnodiging van het bestuur door Z. Ex. zelf gekozen. De afmeting van de penning is 75 mm.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

RUSSISCHE PENNINGEN

Tsaar Peter de Grote is niet even gelukkig geweest als zijn oudere tijdgenoten Lodewijk XIV en Willem III in het vinden van bekwame kunstenaars om zijn roemrijke daden in een „Histoire Métallique” te vereeuwigen. Wel zijn er tijdens zijn leven en kort na zijn dood enige penningen geslagen maar de stempels waren van zeer geringe kwaliteit en zijn dan ook vaak onmiddellijk gesprongen. In de tweede helft der 18de eeuw, de tijd van zijn verheerlijking, vervaardigden de Heidelberger Wächter en de Russische medailleurs Samuel Judin en Timofei Iwanow een verbeterde uitgave en breidden deze uit tot een gesloten reeks. Hiervan bezit het Kon. Penningkabinet een serie 19de eeuwse naslagen, die de glorieuze geschiedenis van Peter de Grote illustreren. Oorspronkelijk is echter de fraaie penning van de Augburgse medailleur P. H. Müller — die ook penningen van Willem III heeft gemaakt — met een sprekend portret van Peter op de voorzijde en op de keerzijde de plattegronden van veroverde steden rondom de Russische tweekoppige adelaar.

Van Wächter zijn twee penningen, die gebeurtenissen van 1696 herdenken: het vormen van de vloot en de inname van Azow, die daaraan te danken was. In 1697 ging Peter naar Holland en kwam 17 Augustus in Amsterdam aan. Hij ondernam deze reis om de scheepsbouw te bestuderen. Hij werd leerling-scheepstimmerman in Zaandam en Amsterdam en leerde het vak zo door en door. Gedurende zijn afwezigheid kwamen in Rusland de reactionaire Streljtsy in opstand. Peter keerde in haast terug en bedwong de opstand hetgeen Wächter in een penning memoreert,

die het opschrift draagt „Salus publica firmata”.

De veroveringen op de Zweden van Schlüsselburg en van Nottenburg zijn herdacht door penningen van Judin en van Iwanow naar oude stempels. Een onbekende Russische kunstenaar maakte de penning waarop men twee Zweedse driemasters tot zinken ziet gebracht met het omschrift „Dat wat niet kan gebeuren is gebeurd”. Na de overwinning op Zweden werd St. Petersburg gesticht, hetgeen een penning van Iwanow herdenkt (1703). Deze vervaardigde ook de penningen ter gelegenheid van de gebeurtenissen van 1704: de inname van Narva en van Dorpat. Een onbekende O.K., die ook stempels voor roebels sneed tussen 1718 en 1723, maakte de penning ter ere van de inname van Mittau. Het was de tijd van de grote strijd tegen Karel XII van Zweden, die via Polen Rusland binnen viel. Peter versloeg de Zweedse maarschalk Löwenhaupt bij Lesno. Op 27 Juni 1709 was Peters positie bijzonder gevaarlijk, daar Karel XII erin geslaagd was het hoofd der kozakken, Mazepa, om te kopen. De slag bij Poltawa werd echter toch gewonnen en wel door de persoonlijke moed van Peter, wiens hoed, mantel en zadel door Zweedse kogels werden doorboord. Het Zweedse leger gaf zich over; zowel Mazepa als Karel XII wisten te ontsnappen; de laatste ontquam naar de Turkse grens en werd door de Sultan gevangen genomen. Peter behandelde de gevangenen zeer goed; hij nodigde alle Zweedse generaals in zijn tent en dronk op de gezondheid „van zijn leermeesters”. Vier penningen van Iwanow en van een medailleur Scott — in dezelfde tijd aan het hof van St. Petersburg werkzaam — herdenken deze wapenfeiten.

De inname van Riga en van Viborg in 1710 verheerlijken penningen van Iwanow en van Judin; ook de bovengenoemde penning van Müller heeft op de veroveringen van dat jaar betrekking. Iwanow maakte ook de pen-



De held Peter de Grote

ning ter ere van het feit, dat Rusland nu aan vier zeeën grensde; op de keerzijde houdt de tweekoppige adelaar kaarten in zijn snavels en zijn klauwen. De Deense hofmedailleur A. Schultz memoreert in een fraaie penning het feit, dat Peter het bevel voerde over de vloeten van vier naties; Neptunus is in zijn wagen voorgesteld met de Russische, Engelse, Deense en Hollandse vlaggen in de hand.

Peters bezoek aan Frankrijk in 1717 — waar Peter de jeugdige Lodewijk XV op zijn schouder tilde bij de ontvangst te Versailles — werd door de Franse medailleur Du Vivier herdacht.

De bovengenoemde Schultz maakte ook een penning ter gelegenheid van de vrede van Nieuwstad, die in 1721 de lange oorlog met Zweden beëindigde. Een door een onbekende H. gesigioneerde penning die de heldendaden van Peter van deze tijd verheerlijkt, draagt merkwaardigerwijze op de rand een inscriptie in relief en wel: „IUSTIOR ALTER NEC PIETATE FUIT SEU BELLO MAIOR”. In het eind der 18e eeuw herdacht de Russische medailleur Gass de kroning van Peters gemalin Catharina; op de voorzijde ziet men een dubbelportret, op de keerzijde de plechtigheid zelf. Twee kleine strooipenningen herdenken Peters ontijdige dood op 18 Januari 1725, gevolg van zijn heldhaftige reddingspogingen bij een overstroming van de Neva.

Peter was een held, die nooit voor zichzelf vocht en wij mogen herinneren aan zijn eigen woorden bij Poltawa: „Denk eraan, dat Peter niet voor zichzelf vecht; hij geeft niets om

zijn leven; hij vecht opdat Rusland roemrijk en welvarend zij”.

Graaf Bobrinsky - Londen.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam (Secretariaat:
Keizersgracht 448)

35ste bijeenkomst op 19 September 1951. — Daar Dr. Bax om gezondheidsredenen aftrad, werd als voorzitter gekozen Dr. Bemolt van Loghum Slaterus.

Een dertigtal personen luisterden aandachtig naar de enthousiaste voordracht van Ds. J. A. de Vor en genoten van de geprojecteerde filmstroken. Spr. zette uiteen wat de antieke, Middeleeuwse en moderne munten ons te vertellen hebben op kunsthistorisch, geschiedkundig en numismatisch gebied.

Bij de aan Culemborg toegeschreven Carolus-Rijksdaalders kwam het tot een discussie; Ds. de Vor gaf zeer steekhoudende argumenten, dat D.I. P. niet kan betekenen „Dominus in Palland”.

Kring 's-Gravenhage (Secretariaat:
Lange Voorhout 50)

33ste bijeenkomst op 26 September 1951. — Op de hem eigen boeiende en litterair verzorgde wijze besprak Geurt Brinkgreve „De Stijl in de Moderne Penningkunst” (zie Geuzenpenning blz. 19). Ook hier ontlokte zijn volgens eigen zeggen conservatieve opvatting levendig debat.

BUITENLANDS NIEUWS

Van 18 November tot 12 December a.s. zal te Madrid — in het gebouw waar de nationale bibliotheek en het archeologisch museum gevestigd zijn — een grote numismatische tentoonstelling gehouden worden. Deze zal tweeledig zijn. Hij omvat een nationale tentoonstelling van munten, die verschillende aspecten belichten zal van de muntgeschiedenis van Spanje en het Spaanse rijk, en een internationale expositie van moderne penningen. Van vele zijden in het buitenland wordt aan deze penningtentoonstelling deelgenomen. Voor de Nederlandse inzending verleent het Kon. Penningkabinet zijn medewerking.

Op de veiling van de collectie-Hall, een der laatste grote verzamelingen van Romeinse munten in Engeland, heeft het Brits Museum een aantal fraaie en zeldzame stukken aangekocht, waaronder 12 prachtige goudstukken. Het is verheugend, dat deze ten minste voorgoed voor Engeland behouden blijven.

P. d'Hont: Monumentenfonds Utrecht



BINNENLANDS NIEUWS

De medailleur P. d'Hont, van wie we o.a. reeds de penning voor de Utrechtse Jaarbeurs van 1948 kennen, vervaardigde vorig jaar een zeer verdienstelijke penning, die door 's-Rijks Munt gegoten werd.

Deze penning van het Monumentenfonds te Utrecht, waarvan de achterzijde glad is gehouden voor inscriptie, vertoont aan de voorzijde een zittende slanke vrouwenfiguur in lang nauwsluitend gewaad, die haar rechterhand beschermend op een van de torens van een oud kerkje legt en met haar linkerhand het wapen van de stad Utrecht houdt, dat op haar knie steunt. Deze figuur met haar attributen is behandeld als een plastische groep met gesloten contouren, naar voren springend uit de vlakke achtergrond; de figuur, waarvan het lichaam van voren is gezien en de benen en het hoofd naar tegengestelde zijden gewend zijn, is evenwijdig gehouden met het penningvlak; het kerkje is daar wat schuin tegenaan gezet, waardoor het de groep aan die zijde afsluit en inpast in het penningrond.

De in relief aangebrachte tekst geeft een goede begrenzing van de vlakke achtergrond.

Een fraaie warm-roodbruine patina verhoogt de aantrekkelijkheid van deze penning.

O.N.R.

Het is zeer verheugend dat op de tentoonstelling van Nederlandse Beeldhouwkunst in het Gemeentemuseum te 's-Gravenhage een ruime plaats is toebedacht aan de penning. Twee grote vitrines tonen ons — smaakvol gerangschikt — voortreffelijke penningen o.a. van Carasso, Esser, Grégoire, Hoevenagel, Reicher, Richters, Stauthamer, Termote en Wenckebach.

DE HERKOMST DER BLEYEN-STEINSE DUITEN

De zg. Bleyensteinse duiten zijn onder de Nederlandse verzamelaars algemeen bekend. Het zijn particuliere muntjes met een fantasie-wapen en het jaartal 1819, die omstreeks 1820/1 in grote hoeveelheden vermoedelijk uit Duitsland ingevoerd werden en, o.a. door de Utrechtse kruidenier Bleyenstein, als duiten in omloop gebracht werden. Reeds jaren geleden heeft R. Ohly in een hier te lande weinig bekend geworden artikel (Frankfurter Münzzeitung, N.F. Bd I, 1931, blz. 290-294) op grond van archiefonderzoek aannemelijk gemaakt, dat deze duiten vervaardigd zijn in de groothertogelijke munt van Hessen te Darmstadt.

In West-Duitsland heerste tegen 1820 een merkbaar gebrek aan koperen pasmunt, die daar, evenals hier te lande sedert de Napoleontische tijd slechts schaars werd aangemunt. Een particuliere firma, Gebr. Heitefuss te Frankfurt a/M, nam het initiatief koperen pfennige in omloop te gaan brengen; zij vervaardigde zelf de plaatjes en wist gedaan te krijgen, dat de Munt te Darmstadt zich voor haar rekening met het stempelen van de plaatjes belastte. Eerst werd de beeldenaar van de gewone Hessische munten (Hoffmeister no 4183 met jaartal 1819) gebezigd. Toen hiertegen van de zijde van het Ministerie van Financiën bezwaar gemaakt uit bezorgdheid voor de goede naam van de Hessische muntslag, werd de Hessische leeuw vervangen door een fantasie-wapen: het type van de Bleyensteinse duit (Schulman 383; Joseph und Fellner 1997). Hoewel de vervaardiging plaats had in 1822 werd het jaartal 1819 gehandhaafd.

Deze stukken werden in enorme massa geslagen en niet alleen, zoals be-

kend, in ons land, doch ook in de Rijnprovincie aan de man gebracht. Er bestaan dan ook twee uitvoeringen: één met de waarde-aanduiding I PFENNIG, kennelijk voor Duitse streken bedoeld, en één met I ———; deze laatste waren het die zonder bezwaar in Nederland als duiten konden dienst doen.



De Pruisische regering van het Rijnland nam spoedig maatregelen om aan deze ongewenste circulatie van onofficieel geld een einde te maken: tegen de verspreiders had een strafvervolgung plaats en de omloop werd in 1823 verboden.

Overigens staat deze muntslag niet alleen: in dezelfde jaren zijn in Duitsland en waarschijnlijk in Engeland verschillende andere onofficiële koperstukjes door particulieren in omloop gebracht.

H. E. v. G.

DE 1 GULDEN 1944 P(hiladelphia)

Bij de guldens die in 1944 in Philadelphia — U.S.A. geslagen zijn, bevindt zich een variant die niet in mijn handboek voorkomt n.l. het omschrift op de voorzijde staat wijder uit elkaar, zodat de laatste twee letters EN van NEDERLANDEN onder het borstbeeld van de Koningin komen; op de keerzijde staat het jaartal 1944 ook verder uit elkaar.

J. S.

PRIJZEN VAN VOORHEEN

In 1796 schrijft Jan den Bosch uit Amsterdam aan den bekenden verzamelaar Dibbets te Leiden: . . . indien een penning konstig is uitgevoerd, dan wille altoos 40 stuivers of daarboven voor het Lood betalen. . . . (1 lood = ± 15 gram).

BOEKBESPREKING

C. H. V. Sutherland — *Coinage in Roman Imperial Policy*, London 1951. Waarheen de nieuwe wegen in de Romeinse numismatiek, in ons vorig nummer besproken, den historicus kunnen leiden, blijkt uit de oorspronkelijke wijze, waarop de schr. het muntwezen van de vroege Keizertijd (31 v. C. — 68 n. C.) behandelt in het kader van de algemene politiek. De zorgvuldige opbouw van het systeem, zijn aanvankelijk succes en geleidelijk falen worden helder en boeiend uiteengezet. Een lezenswaardig boek zowel voor degene, die zich voor munten interesseert als voor wie historische belangstelling heeft.

Mr. P. C. J. A. Boeles — *Friesland tot de elfde eeuw*, 's-Gravenhage 1951. In dit algemeen historisch werk wordt grote aandacht besteed aan de talrijke muntvondsten, in Friesland gedaan. Van de indrukwekkende reeks aldaar gevonden gouden munten uit laat-antieke en vroeg-Middeleeuwse tijd wordt een uitvoerige catalogus gegeven. Voor de kennis der „barbaarse” munten, die thans zo de aandacht trekken, is deze publicatie van eminent belang. A. Z.

De Heer P. H. Van Kogelenberg — Utrecht heeft een opstel geschreven „Iets over munten” in het huisorgaan van de Fa. Jongeneel.

Muntverslag 1949.

Het zojuist uitgekomen muntverslag over 1949 (Staatsdrukkerij 's-Gravenhage 1951) bevat o.a. bijzonderheden over de ingetrokken muntsoorten in 1949, waaruit blijkt, dat toen al stelselmatig het zinken oorlogsgeld ingehouden werd en bovendien de zilveren guldens, kwartjes en dubbeltjes die in Amerika geslagen zijn. Als bijlage in dit muntverslag staat een aardig artikel van Dr. H. Enno van Gelder over „De Geschiedenis van de Dukaat” met afbeeldingen van dukaten uit Venetië (14e eeuw), Hongarije (16e eeuw), Spanje (16e eeuw), Nederland (17e, 18e en 19e eeuw).

J. S.

Dr. W. F. Bax: *De Nederlandse ridderorden en onderscheidingen*, Rotterdam—'s-Gravenhage 1951.

Dit keurig verzorgde boekje, fraai gedrukt en met voortreffelijke gekleurde illustraties opgeluisterd, zal velen welkom zijn. Na een korte historische inleiding worden achtereenvolgens de Nederlandse ridderorden, onderscheidingen, eretekenen van leger en vloot, vredesonderscheidingen en adellijke orden van militair-religieuze oorsprong behandeld en wordt ten slotte het dragen der ridderorden en eretekenen besproken.

SPINK AND SON, LTD. *gevestigd sinds 1772*

FRAAIE MUNTEN EN PENNINGEN
NUMISMATISCHE BOEKEN ENZ.

Uitgever van het maandblad „Numismatic Circular”

Abonnementsprijs: 5 sh. = f 2.75 per jaar

5, 6 & 7 KING STREET — ST. JAMES'S — LONDON S.W.1.

Tel.: Whitehall 5275

Telegramadres: Spink, London

L. S. FORRER LTD.

175 Piccadilly, LONDON W. 1, England

Telephone: REGent 6974

Cables: MEDALLION, LONDON

Experts in ancient and modern coins and medals - All enquiries welcomed

Prijslijsten op aanvraag

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

65, Great Portland Street, LONDON W. 1

Uitgever van: „SEABY's Coin and Medal Bulletin”

Maandelijks tijdschrift met prijslijst

Prijs: 5 sh. per jaar - Proefnummer gratis

„Catalogue of Roman Coins”, „Standard Catalogue of English Coins”, „Notes on English Coins, 1066-1648”, „Catal. of Copper Coins and Tokens of the British Isles”

Alle met afbeeldingen, gebroch. 5 sh., gebonden 10 sh. per boek

„English Silver Coinage 1649-1949” met afb., gebroch. 10 sh., gebonden 15 sh.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

P. CIANI

Expert Numismate

PARIS 9e

54, Rue Taitbout

Monnaies et Médailles

Achat de Collections et de Trouvailles

Librairie Numismatique

PAUL TINCHANT

Numismate-Expert près les Tribunaux
BRUXELLES (Belgique)
19, Avenue des Arts

LISTES MENSUELLES SUR DEMANDE
MONTHLY LISTS ON REQUEST
MAANDELIJKE LIJSTEN OP AANVRAGE

Satisfaction garantie

ALOYSE SCHMIT — MÜNZEN UND MEDAILLEN

Escherstrasse 31 - LUXEMBURG

Bedeutendes Lager an Münzen und Medaillen aller Zeiten und Länder

Periodisch erscheinende Preislisten gratis an Interessenten

Prijslijsten op aanvraag

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van: Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

J. DREIFUSS

Höschgasse 57 - ZÜRICH

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN
INKOOP EN VERKOOP

Opvolger van Hermann Dreifuss
Expert-Numismaat St. Gallen
Oprichter (in 1879) en Ereid van de Zwitserse
Numismatische Vereniging

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten



KONINKLUKE=BEGHEER

VOORSCHOTEN

MODERNE PENNINGKUNST

JACQUES SCHULMAN - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

Expert-Numismaat

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISE - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN

Uitgever van: Handboek Nederlandsche Munten 1795-1945 fl. 15.- + fl. 0.25 porto

Munten Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 fl. 25.- + fl. 0.35 porto

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES

COINS AND MEDALS